

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Michelangelo a společnost

Bakalářská práce

Autor: Michaela Grohová

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání
Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Doová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Michaela Grohová
Studium: P131317
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Michelangelo a společnost**

Název bakalářské práce: Michelangelo and Society
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce se zaměří na renesančního umělce Michelangela Buonarrotiho a využije metody neúplné indukce a analýzy. Především ukáže jeho vliv, vztahy ke společnosti, vývoj umělce v renesanční době a jeho odkaz dnešku. Bude zahrnovat jeho spolupráci s papežskou kurií, která poskytla Michelangelovi několik velkých příležitostí prokázat své umění. V práci najdeme s kým Michelangelo dále spolupracoval a jaká témata si volil pro svou práci. Díky své popularitě ve společnosti se Michelangelo potýkal i s několika nepřáteli, které nesmí práce opomenout. Na Michelangelově práci bych chtěla ukázat dílo velkého umělce a vývoj jeho osobnosti v době, kdy se zcela změnil úhel pohledu na práci umělců. Michelangelo bude zasazen do historického kontextu a také budou připomenuty důležité události a postavy této doby, které zcela ovlivnily jeho život a postoje společnosti k jeho osobě.

VASARI, Giorgio, Životopisy umělců, Praha 1927. BLAŽÍČEK, Oldřich J., Michelangelo, Praha 1975. JOHNSON, Paul, Dějiny renesance, Brno 2004. LOZINSKIJ, Samuil Goracevič, Dějiny papežství, Praha 1989. MRÁZ, Bohumír - MRÁZOVÁ, Marcela, Michelangelo, Praha 1975. NÉRET, Gilles, Michelangelo, Kolín nad Rýnem 2003. PEČÍRKA, Jaromír, Michelangelo Buonarroti. Život a dílo, Praha 1942. ŠEJHMAN, Michail Markovič, Stručné dějiny papežství, Praha 1955. VOLAVKA, Vojtěch, Michelangelo, Praha 1965. WUNDRAM, Manfred, Renesance, Praha 2007.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta
Vedoucí práce: Mgr. Lenka Doová, Ph.D.
Oponent: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce: 24.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 2. 5. 2016

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Lence Doové, Ph.D. za odborné vedení, rady a ochotu, které mi poskytla v průběhu psaní bakalářské práce. Také chci poděkovat své rodině a kamarádům za podporu během studia.

Anotace

GROHOVÁ, Michaela. *Michelangelo a společnost*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 65 s. Bakalářská práce.

Tato práce je zaměřena na renesančního umělce Michelangela Buonarrotiho. Především ukazuje Michelangelův vliv, vývoj umělce v renesanční době, jeho odkaz dnešku a vykresluje Michelangelovy vztahy ke společnosti. Zahrnuje postavy, se kterými Michelangelo úzce spolupracoval, ať jsou to samotní papežové nebo ostatní umělci a Michelangelovi současníci či nepřátelé, kteří velmi ovlivnili jeho práci a přístup k umění. Práce ukazuje historický kontext Michelangelova života a jeho činnost jako velkého umělce, za kterého ho považovala už tehdejší renesanční společnost.

Klíčová slova: Michelangelo, renesance, Itálie, umění, Julius II., Lev X., Klement VII., Pavel III., Leonardo da Vinci, Raffael Santi, Donato Bramante.

Annotation

GROHOVÁ, Michaela. *Michelangelo and Society*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 65 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor's thesis is focused on the Renaissance artist Michelangelo Buonarroti. It primarily shows the influence of Michelangelo, his artist development in Renaissance times, his legacy and as well as it shows relation in society. Bachelor's thesis includes characters with whom Michelangelo closely worked, whether the popes or other artists, Michelangelo's contemporaries or enemies, who greatly influenced his work and approach to art. The thesis shows the historical context of Michelangelo's life and his activities of a great artist, for whom he was considered by Renaissance Society.

Keywords: Michelangelo, Renaissance, Italy, Art, Julius II, Leo X, Clement VII, Paul III, Leonardo da Vinci, Raphael, Donato Bramante.

Obsah

Úvod	1
1 Prameny	7
2 Život	12
3 Michelangelo v papežských službách.....	19
4 Michelangelo a velcí umělci jeho doby	41
Závěr.....	59
Seznam pramenů a literatury	62
Seznam pramenů.....	62
Seznam primární literatury	62
Seznam sekundární literatury.....	63
Seznam encyklopedií a slovníků.....	64

Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na jednoho z předních a významných umělců renesanční doby Michelangela Buonarrotiho (1475–1564), který svým životem a uměním oslňoval již renesanční prostředí a jeho vliv se odráží i v současné společnosti. Michelangelo byl a je jedním z největších a nejgeniálnějších renesančních umělců, který se zabýval sochařstvím¹, malířstvím² a stavitelstvím. Kromě těchto uměleckých směrů se věnoval i poezii, konkrétně psaní básní.³

Cílem bakalářské práce je ukázat, jaké postavení a vztahy Michelangelo prostřednictvím svých současníků udržoval v renesanční společnosti, především s jeho papežskými zadavateli a uměleckými konkurenty. Dále má práce nastínit průběh Michelangelova života a komplikovaný vývoj v renesanční Itálii, konkrétně na přelomu 15. a 16. století, kdy byl italský vývoj ovlivněn vnitřní rozdrobeností a vnějšími zájmy o toto území.

Tak jako většina literatury, i tato práce vychází z Michelangelových dvou životopisů od umělcových současníků Giorgia Vasariho (1511–1574)⁴ a Ascania Condiviho (1525–1574),⁵ které jsou konfrontovány s Michelangelovou korespondencí, dokumenty a básněmi.⁶ Z Vasariho publikace obsahující životy renesančních umělců jsou vybrány i životopisy Leonarda da Vinciho,⁷ Donata d'Angela (známého jako Donato Bramante)⁸ a Raffaella Santiho.⁹ Michelangelovy názory na umění byly konfrontovány s míněním Leonarda da Vinciho prostřednictvím da Vinciho *Úvah*

¹ Alessandro PARRONCHI, *Michelangelo. Sculpture*, London 1969. José PIJON, *Dějiny umění 6*, Praha 1980, s. 53–70.

² Pavel PREISS, *Michelangelo. Kresby*, Praha 1975, s. 7–26.

³ Michelangelovy básně: Michelangelo BUONARROTI, *Požár smyslů. Výbor z poezie a dopisů*, Vladimír Janovic (ed.), Praha 1977, s. 9–170. *Michelangelo. Podoba živé tváře*, Jan Vladislav (ed.), Praha 1964, s. 9–394.

⁴ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy umělců*, František Petr (překlad), Praha 1927, s. 5–76.

⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba živé tváře*, Jan Vladislav (ed.), Praha 1964, s. 256–305.

⁶ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 9–170. *Michelangelo. Podoba...*, s. 9–394.

⁷ Leonardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy umělců*, František Petr (překlad), Praha 1927, s. 1–19.

⁸ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy umělců*, František Petr (překlad), Praha 1927, s. 21–34.

⁹ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy umělců*, František Petr (překlad), Praha 1927, s. 26–71.

o malířství.¹⁰ K ověření výpovědi o Michelangelově původu byla použita renesanční kronika Giovanniho Villaniho.¹¹ Zároveň jsem se snažila tyto informace ověřit v e-dokumentech Florentského archivu v seznamech *podestů* a *capitanů del popolo*, ale k těmto dokumentům jsem se bohužel nedostala kvůli jejich nedostupnosti. Více se o této problematice dočteme v první kapitole této práce, v níž se věnuji rozboru využitých pramenů.

Primární literatura se bezprostředně dotýká umělcovy osoby. Obsahuje monografii vznikající již na konci 20. let 20. století, která se zaměřuje na porovnání Michelangelova kompozičního stylu s ostatními renesančními umělci.¹² Velký zájem o tematiku týkající se Michelangelova života a díla obsahuje doba mezi 40. a 70. lety 20. století. Tato doba zahrnuje umělcovy biografie, které jsou založené na životopisech sepsaných Vasarim a Condivim, ze kterých, jak výše zmiňuji, vychází i tato práce. V některých monografiích se můžeme setkat s využitím Michelangelovy korespondence a básní.¹³ Díky tomuto jsou informace v publikacích porovnávány s oběma životopisy. Tyto monografie postupují zpravidla od Michelangelova narození po jeho smrt a zaznamenávají důležité mezníky jeho života podle místa jeho pobytu a práce na zakázkách. Dále se v monografiích setkáme s charakteristikou Michelangelovy práce a zasazení umělcovy postavy do kontextu vývoje Itálie.¹⁴ Také v tomto okruhu najdeme publikace založené jen na jedné umělcově stránce, např. si autor vybírá pouze témata týkající se Michelangela jako sochaře, nebo Michelangela jako malíře.¹⁵

Novější publikace, vydávané především po roce 2000, se také zabývají celým Michelangelovým životem a dílem,¹⁶ existují však i knihy konkrétně zaměřené na určité zajímavé události, Michelangelovy fresky, sochy a architekturu. Popisují vzhled,

¹⁰ Leonardo DA VINCI, *Úvahy o malířství*, František Topinka (překlad), Praha 1941.

¹¹ Kronika Giovanniho Villaniho, in: *Florentské kroniky doby Dantovy*, Zdeněk Kalista (překlad), Praha 1969, s. 133–624.

¹² Václav Vilém ŠTECH, *Michelangelo. Poznámky o renesanční prostorové kompozici*, Praha 1928.

¹³ Bohumír MRÁZ – Marcela MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, Praha 1975. Gilles NÉRET, *Michelangelo*, Kolín nad Rýnem 2003.

¹⁴ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*. Oldřich J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, Praha 1975. Vojtěch VOLAVKA, *Michelangelo*, Praha 1965. Josef ŠUP a kol., *Michelangelo: titan a člověk*. Praha 1941.

¹⁵ P. PREISS, *Michelangelo. Kresby...* A. PARRONCHI, *Michelangelo...*

¹⁶ Klaus H. CARL – Victoria CHARLES, *Michelangelo (1475-1564)*, New York 2013. Antonio FORCELLINO, *Michelangelo. Nepokojný život*, Praha 2012. Trewin COPPLESTONE, *Michelangelo*, Praha 2007. Elisa ARNAU GUBERN, *Géniové umění. Michelangelo*, Praha 2007. Frank ZÖLLNER – Christof THOENES – Thomas PÖPPER, *Michelangelo. 1475–1564. Dílo*, Praha 2008.

kompozici a objasňují jejich vliv. Uvádí a komentují prostředí, ze kterého díla vzešla, a styl, který Michelangelo uplatňoval. Primární literatura zahrnuje i doplňující články, týkající se Michelangelovy korespondence a vybraných událostí z jeho života.¹⁷

Sekundární literatura na prvním místě obsahuje monografie o Michelangelových současnicích, které jsou důležité k porovnání vybraných mezníků s umělcovým životem, a slouží k doplnění informací o zmíněných osobách. Ukazují nám, z jakého prostředí osoby vzešly, jak probíhal jejich život, popř. práce. V případě umělců, i kdo byli jejich mecenáši. Také nám publikace nastiňují, v jakých momentech se vybraní setkali s Michelangelovou osobou a uměním.¹⁸ Další publikace jsou zaměřené na renesanční dobu obecně, její rysy a vývoj vznikající společnosti.¹⁹ Tyto poznatky jsou důležité k možnosti zasazení Michelangela do kontextu doby a porovnání s obecně platnými motivy, které můžeme nalézt i v jeho životě. Slovníky a encyklopedie slouží k vysvětlení některých pojmů a k doplnění informací týkajících se osob, které se promítly do Michelangelova života přímo i nepřímo.

Na Michelangelovu práci a jeho život se především zaměřují významní čeští a světoví kunsthistorici, akademičtí malíři a kritici umění, z jejichž publikací vychází i tato bakalářská práce.²⁰ Ve svých pracích se zaměřují na popis hmotných pozůstatků a vycházejí z Michelangelových životopisů od G. Vasariho a A. Condiviho. Informace jsou konfrontovány s poznatky světových historiků zaměřených na renesanční umění, kulturu a prostředí,²¹ kteří zasazují renesanční umělce do historického kontextu a čerpají z široké škály písemných pramenů.

V práci s pramenným materiálem je využíváno přímé a biografické metody, která zasazuje Michelangela do kontextu vývoje Itálie, především ukazuje stav ve Florencii a v Římě. Na základě indukce a dedukce jsou vytvářeny analogie, které

¹⁷ William E. WALLACE, *Michelangelo's Wet Nurse*, *A Journal of Humanities and the Classics*, Third Series, Vol. 17, No. 2, 2009, s. 51–55. Deborah PARKER, *The Role of Letters in Biographies of Michelangelo*, *Renaissance Quarterly*, Vol. 58, No. 1, 2005, s. 91–126.

¹⁸ Tyto publikace se především týkají Raffaella Santiho, Leonarda da Vinciho, Františka I., Julia II. a ostatních Svatých otců a medicejského rodu. Viz seznam pramenů a literatury.

¹⁹ Stěžejní díla využívána v této práci: Paul JOHNSON, *Dějiny renesance*, Brno 2004. Peter BURKE, *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*, Praha 1996. Melissa RICKETTS, *Renesance. Mistři světového malířství*, Čestice 2005. Charles G. NAUERT, *Historical dictionary of the renaissance*, Lahman – Maryland – Oxford 2004. *Renesanční člověk a jeho svět*, Eugenio Garin (ed.), Praha 2003.

²⁰ Mezi ně patří, například: M. Ricketts, T. Copplestone, G. Néret, B. Mráz, M. Mrázová, O. Blažiček, J. Pečírka, F. Zöllner. Viz seznam pramenů a literatury.

²¹ E. Garin, P. Burke, P. Johnson. Viz seznam pramenů a literatury.

svědčí o podobném vývoji jevů v rámci Michelangelova života a životů jeho současníků. Dále je zde nejvíce uplatňována komparace, kdy dochází k porovnávání více pramenů, ověřování informací v nich, a také ke srovnání jednotlivých vybraných událostí. Informace získané z pramenů jsou porovnávány s dostupnou literaturou.

Renesance jako kulturní epocha přináší nový pohled na svět a umění, který se pozvolna vyvíjel a oprošťoval od středověkých názorů a přinášel do umění řadu inovací.²² Malíři, sochaři a architekti už nebyli ve většině případů považováni za pouhé řemeslníky tvořící jen v rámci uskupení, ale stali se opravdovými umělci, kteří byli jako tvůrci společností uznáváni.²³ Své kořeny má renesance v Michelangelově milované Florencii²⁴ a je pro ni vymezeno období mezi polovinou 14. a koncem 16. století.²⁵

Bakalářská práce je strukturovaná do čtyř kapitol, ve kterých můžeme vidět umělcovo zařazení do renesanční společnosti, konfrontaci s neopomenutelnými Michelangelovými současníky a popis dostupného pramenného materiálu týkajícího se umělcovy osoby.

Zatímco první kapitola blíže vypovídá o pramenném materiálu, ve druhé kapitole můžeme v základních liniích sledovat vývoj umělcova života. Jeho osobu tato kapitola zařazuje do historického kontextu Itálie přelomu 15. a 16. století. Dočteme se zde, kde se Michelangelo narodil, o jeho vztazích s rodinou a o domnělém Michelangelově šlechtickém původu. Dále kapitola popisuje místa, kde Michelangelo získal a rozvíjel své umělecké nadání, a také události ve Florencii a Římě, jako ve dvou nejvýraznějších městech jeho pobytů. Tuto kapitolu lze tedy považovat za stručného a souhrnného průvodce Michelangelovým životem.

Třetí kapitola se konkrétně dotýká Michelangelových pobytů v Římě u papežského dvora. Svati otcové byli významnými mecenáši umění a můžeme je řadit mezi Michelangelovi přední a výrazné zadavatele práce. Papežové nehleděli na Michelangelovu zaměřenost týkající se sochařského umění, a zahrnovali jej i

²² M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 9. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 7–8. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 21–24.

²³ M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 24. P. BURKE, *Italská renesance*, s. 51–94.

²⁴ Vít VLNAS – Petr PŘIBYL – Tomáš HLADÍK, *Florence. Město umělců, velmožů, světců a tyranů*, Praha 2009.

²⁵ M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 9.

malířskými a architektonickými zakázkami, které mu umožnily ukázat světu své nadání a ovlivnit další generace umělců. Zajímavá není jen Michelangelova umělecká činnost, ale především vztahy s papeži Juliem II., Lvem X., Klementem VII. a Pavlem III., na které se tato kapitola zaměřuje. Popisuje, jak se vztahy s jednotlivými papeži vyvíjely, co a kdo je ovlivňoval a jak vznikající události zasahovaly do umělcova života.

Následující kapitola po linii Michelangelova života předkládá informace o umělcových současníkch, kteří byli přímo konfrontováni s jeho osobou a uměním. Jmenovitě se čtvrtá kapitola zaměřuje na konfrontaci Michelangela s Leonardem da Vincim a Raffaelem Santim. Kapitola má ukázat v jakých momentech se umělci potkali, jak jejich práci setkání a vztahy ovlivňovaly a také to, v čem se jejich přístupy lišily i prolínaly. Tuto trojici umělců ještě doplňuje osoba Donata Bramanteho. Na jeho vztahu s Michelangelem můžeme vidět projev vysoké konkurence mezi renesančními umělci a způsoby, kterými se Bramante snažil s Michelangelem vypořádat. Kapitola dále popisuje Michelangelovy názory na malířství, sochařství a práci svých výše jmenovaných současníků. Dále nám ukazuje vývoj Michelangelových postojů a vliv jeho prací na tyto vrcholné představitele renesančního umění.

Michelangelo se ve své korespondenci podepisuje jako „*Michelagnolo*“,²⁶ jeho otec si jméno zaznamenal jako „*Michelagnolo*“.²⁷ V této práci se však setkáme s pojmenováním *Michelangelo*, které je používané jak v cizojazyčné, tak české literatuře.

Díky tomu, že můžeme Michelangela řadit mezi všestranné umělce (jak uvádím na začátku úvodu, byl malířem, sochařem, architektem i básníkem), tak pro pojmenování jeho osoby často využívám označení *umělec*. Také se můžeme v této práci setkat s označením *sochař*. Tohoto označení využívám pro zdůraznění Michelangelova zaměření v daném časovém úseku. A dále proto, že se samotný Michelangelo považoval právě pouze za sochaře. O tomto faktu svědčí i jeho korespondence.

Tato práce se zaměřuje především na samotnou Michelangelovu osobu. Téma je velmi obsáhlé a v případě dalšího šetření by bylo nutné informace z Michelangelova

²⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 12, 25, 17, 33, 67, 78, 100, 147.

²⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 9.

prostředí konfrontovat a doplnit o poznatky z pramenů týkajících se papežské kurie. Současně by bylo nutné rozšířit pramennou základnu týkající se umělcových současníků Leonarda da Vinciho, Raffaela a Bramanta.

1 Prameny

Tato kapitola má ukázat, jakých pramenných materiálů je v celé práci využito. Konkrétně se v kapitole můžeme dočíst, čím se jednotlivé prameny liší a v čem se shodují, v jaké souvislosti vznikaly a kdo je jejich autorem.

V této bakalářské práci, jak už bylo nastíněno v úvodu, je využito možnosti konfrontovat dva Michelangelovi životopisce Giorgia Vasariho²⁸ a Ascania Condiviho.

Malíř a architekt Giorgio Vasari v roce 1550 vydal svůj první soubor životopisů renesančních umělců, mezi něž zahrnul na přední místo i samotného Michelangela. Vasari zde popisuje životy renesančních umělců. Dokonce vlastnil většinu jejich kreseb,²⁹ jejichž prostřednictvím nám přináší umělecké poselství.³⁰ Vasariho můžeme tedy považovat za jednoho z prvních historiků umění.³¹ Mezi jeho životopisy můžeme najít i umělce jako byl Leonardo da Vinci, Raffael Santi či Donato Bramante. Oproti Michelangelovu rozsáhlému a podrobnému životopisu, působí životopisy ostatních umělců zlomkově. Je tedy nutné v rámci této práce jejich životy porovnat s novodobou literaturou.³²

V souvislosti s Michelangelem byl Vasari výřečnější. Ve třinácti letech byl jeho žákem a vychází tedy z přímého kontaktu s umělcem. Dokonce v Michelangelově životopise na tento fakt několikrát upozorňuje, aby dokázal, že jsou jeho zápisy pravdivé.³³ Vasariho nemůžeme ve všech případech považovat za naprosto spolehlivého, jelikož v některých momentech využíval jiných zdrojů než vlastního svědectví. Lze tedy říci, že chyby nevznikaly jeho záměrem, ale z omylů různých svědků.³⁴

V Michelangelově životopise Vasari postupuje přes umělcovo narození, učení, pobyty v Římě a ve Florencii k vztahům mezi Michelangelem a papeži, zadavateli práce

²⁸ Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 465–466. M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 433–438. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 35, 71.

²⁹ Hellmut WOHL, *The Eye of Vasari*, *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, 30 (3), 1986, s. 537.

³⁰ H. WOHL, *The Eye...*, s. 544.

³¹ H. WOHL, *The Eye...*, s. 552.

³² Viz seznam sekundární literatury.

³³ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7–9.

³⁴ H. WOHL, *The Eye...*, s. 537.

a samotným dílem, které hodnotí a obdivuje. Z jeho výpovědí je zřejmé, že Michelangela bral jako autoritu a značně dokonalého umělce. Prakticky můžeme z jeho slov vyčíst, že jej považoval za velkého génia umění. Vasari nepřipouští žádné jeho chyby či omyly, na rozdíl od životopisu Donata Bramanteho, Michelangelova konkurenta a nepřítele. Vasariho životopisy umělců byly senzací již v renesanční době, možná i díky zaznamenaným výpovědím samotných umělců a jejich okolí.³⁵ Vasariho význam dále spočívá v tom, že byl sám významným umělcem a tedy v jeho biografiích můžeme najít dobový výklad renesančního umění.³⁶

V roce 1553 se však na světě objevuje nový Michelangelův životopis z pera jeho učedníka a přítele Ascania Condiviho. Tento životopis údajně vznikl na popud samotného Michelangela. V některých současných publikacích se můžeme dočíst, že jej umělec Ascaniovi sám diktoval.³⁷ Důvodem sepsání této práce by mělo být opravení a zamezení chyb, které byly objeveny v díle Giorgia Vasariho. Na tento fakt upozorňuje již samotný Condivi v úvodu své verze životopisu.³⁸ Vasari se později tímto spisem nechává inspirovat, Michelangelovu původní biografii upravuje a doplňuje na základě Condiviho. Vasari dílo znovu vydal v roce 1568, čtyři roky po smrti Michelangela.

Condiviho životopis je věnovaný papeži Juliovi III.³⁹ a na rozdíl od Vasariho nám v úvodu vykládá záměr svého počínání. V dalších pasážích však Condivi postupuje obdobným způsobem jako Vasari. Chronologicky zaznamenává události, seznamuje nás s průběhem Michelangelova života i s podobou jeho děl. Zatímco Condivi popisuje Michelangelův původ a historii jeho rodiny, Vasari přistupuje rovnou k Michelangelovu narození. Některé pasáže jsou v obou životopisech naprosto shodné (v těchto případech jsou v jednotlivých odkazech na prameny uvedeny odkazy na obě publikace), jiné se liší pouze ve volbě slov, význam však zůstává stejný.

Ačkoli se většina událostí v životopisech shoduje (popis Michelangelovy postavy, jeho zakázky a zadavatelé, pobyty), což můžeme považovat i za důkaz

³⁵ G. VASARI, *Životopisy...*, s. 2.

³⁶ O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 6.

³⁷ *Tamtéž*.

³⁸ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 257.

³⁹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 256.

Vasariho opisování od Condiviho v rámci druhého vydání Vasariho práce, najdeme zde také pasáže, které jsou odlišné. Jednou z těchto situací je reakce papeže Julia II. při Michelangelových pracích v Sixtinské kapli (viz kapitola Michelangelo v papežských službách) nebo sporné vyjádření k Michelangelově učení v dílně Ghirlandaiových. V tomto případě má Condivi a Vasari odlišný názor na vliv Michelangelova mistra na jeho vlastní umění.⁴⁰ Condivi vliv popírá,⁴¹ nejspíše na popud Michelangela⁴² a Vasari jej zdůrazňuje⁴³ na základě výpovědi Ghirlandaiova syna.⁴⁴

I když Vasariho pohled je více subjektivní a zaujatý ve prospěch Michelangela a Condivi se snaží události vykládat s jistým odstupem, jsou oba životopisy cennými prameny k poznání Michelangelovy osoby prostřednictvím jeho současníků. Důležitější však je, že se nám do dnešní doby dochovala Michelangelova korespondence, se kterou můžeme porovnat uváděné situace v životopisech a vidět i Michelangelův přímý pohled.

Proto mezi stěžejní publikace této bakalářské práce patří pramenná edice *Michelangelo. Podoba živé tváře*⁴⁵ editovaná Janem Vladislavem. Tato publikace obsahuje nejen Michelangelovy dopisy, ale i básně a dokumenty, které se týkají umělcova narození, zakázek, drobných poznámek, daňových příznání a různých obchodních smluv. Tyto materiály nám umožňují získané informace z Condiviho a Vasariho životopisů konfrontovat s Michelangeovými myšlenkami a dokumenty, které jsou v publikaci řazeny chronologicky. Jan Vladislav dochované dokumenty přeložil, seřadil a označil doprovodnými poznámkami vysvětlující souvislosti vzniku jednotlivých materiálů.

Michelangelo korespondenci vedl převážně se svou rodinou nebo blízkými osobami z okruhu papežského dvora, na kterém významnou řadu let pracoval. Také se v korespondenci objevuje dopis zaslaný francouzskému králi Františkovi I.,⁴⁶ v jaké souvislosti jej Michelangelo poslal, podrobněji pojednává kapitola týkající se

⁴⁰ Jaromír PEČÍRKA, *Michelangelo Buonarroti. Život a dílo*, Praha 1942, s. 13.

⁴¹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 260.

⁴² J. PEČÍRKA, *Michelangelo Buonarroti...*, s. 13.

⁴³ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 8–9.

⁴⁴ J. PEČÍRKA, *Michelangelo Buonarroti...*, s. 13.

⁴⁵ *Michelangelo. Podoba...*

⁴⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 192–193.

Michelangela a jiných umělců jeho doby. Michelangelovy dopisy se nejvíce týkají jeho osobních záležitostí, rodinných problémů a financí, např. v nich s bratry řeší zřizování vlastních podniků, vybírání nevěsty pro synovce,⁴⁷ výběr jména pro dítě svého synovce,⁴⁸ ale zmiňuje i rodový původ.⁴⁹ Také v dopisech komentuje svůj zdravotní stav,⁵⁰ místo a podmínky svého působení. Je však důležité, že nám dopisy v některých případech ukazují vztahy mezi Michelangelem a papeži, jeho názory na umění svých současníků, obavy a obvinění jeho nepřátel a strasti i radosti jeho práce. Korespondence v útržcích obsahuje i některé umělcovy názory na malířství a sochařství. Tyto myšlenky jsou ve zlomcích vyjádřeny i v Michelangelových básních, ve kterých však nejvíce vyznává city neznámým ženám, opěvuje krásu svého mladého přítele Thomase Cavalieriho⁵¹ a komentuje přátelství a vliv markýzy z Pescary (Vittoria Colonna),⁵² která se stala jeho dobrou přítelkyní a múzou v jeho poetickém zaměření.

Dále jsou Michelangelovy básně v českém překladu Pavla Eisnera vydány v publikaci *Požár smyslů. Výbor z poezie a dopisů*⁵³ editovanou Vladimírem Janovicem. Tato kniha obsahuje i některé Michelangelovy dopisy a v závěru knihy můžeme najít přehlednou chronologii umělcova života. Tato edice nese název podle jedné jeho básně.⁵⁴ Michelangelovy dokumenty hrály nemalou roli v nově vznikajících Michelangelových životopisech sepsovaných odborníky na jeho osobu a renesanční umění.⁵⁵

Michelangelovy výpovědi v dopisech a Condiviho tvrzení o umělcově šlechtickém původu byly ověřovány v kronice Giovanniho Villaniho,⁵⁶ který je považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů italské kronikářské tradice. Giovanni se narodil kolem roku 1280 a svou kroniku psal přibližně v letech 1308–1348.

⁴⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 213–225.

⁴⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 225–227.

⁴⁹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 197, 209, 213.

⁵⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 214.

⁵¹ Urozený římský mladík, se kterým se Michelangelo přátelil až do konce svého života. Věnoval mu několik básní a dopisů. *Michelangelo. Podoba...*, s. 126–133, 140–145.

⁵² V. Colonna žila přibližně v letech 1492–1547. Narodila se do mocné římské rodiny a provdala se za markýze z Pescary, který sledoval kariéru vojenského velitele. Patřila mezi vedoucí intelektuály renesance, zajímala se o duchovní záležitosti a psala básně. S Michelangelem prostřednictvím korespondence sdíleli duchovní lásku. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 84.

⁵³ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*

⁵⁴ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 89.

⁵⁵ D. PARKER, *The Role of Letters...*, s. 91–126.

⁵⁶ Kronika Giovanniho Villaniho, in: *Florentské kroniky...*, s. 133–624.

Využíval domácích pramenů (vypravěčské, listinné a ústní povahy). Byl velmi vzdělaný, cestoval po Francii a Anglii, účastnil se bankovních obchodů, stal se florentským úředníkem a diplomatem. Po Giovanniho smrti v psaní kroniky pokračoval jeho mladší bratr Mateo a po něm Giovanniho synovec Filippo.⁵⁷

Ke konfrontaci Michelangelových názorů na malířství a sochařství s míněním Leonarda da Vinciho byly využity da Vinciho poznámky publikované v českém překladu v knize *Úvahy o malířství*.⁵⁸ V tomto díle Leonardo kromě svých myšlenek udává praktické rady, jak se má malíř chovat a jak má postupovat při výtvarné činnosti. Dále popisuje princip perspektivy, vykládá barvy a tělesa.

Díky těmto dostupným pramenům můžeme Michelangela vidět očima jeho současníků, pročítat si jeho korespondenci a poznat jeho osobnost skrze poutavé básně. Prameny nám umožňují jednotlivé poznatky mezi sebou konfrontovat a ověřovat.

⁵⁷ *Florentské kroniky...*, s. 129–132. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 478–479.

⁵⁸ L. DA VINCI, *Úvahy o malířství...*

2 Život

Michelangelův život začal v dlouho očekávaném, ale ne příliš dlouho trvajícím, relativním období klidu a míru v Itálii, která byla považována za jedno z center tehdejší Evropy. Území nesjednocené a nerovnoměrně se vyvíjející Itálie bylo ovlivňováno světovými i vnitřními událostmi. Italské městské republiky se hroutily a znovu vznikaly, vévodství střídala své pány a evropští panovníci se snažili prosazovat vojenskou silou mocenské nároky na některá italská města.⁵⁹ V kontextu italských dějin můžeme za již zmíněné nastupující období klidu považovat dobu mezi lety 1454–1494. A právě do této rozporuplné doby se Michelangelo roku 1475 narodil.

„Zaznamenávám, že se mi dnes 6. března 1474⁶⁰ narodilo dítě mužského pohlaví, kterému jsem dal jméno Michelagnolo; narodilo se v pondělí ráno mezi čtvrtou a pátou hodinou v Caprese, kde jsem byl podestou,⁶¹ a pokřtěno bylo dne 8. téhož měsíce v capreském kostele sv. Jana.“⁶² Tento konkrétní záznam byl pořízen samotným Michelangelovým otcem Lodovicem Buonarrotem v den Michelangelova narození. Michelangelo se narodil jako druhý v pořadí z pěti dětí (synů), do rodiny Lodovica di Lionarda Buonarrotiho a Francesky di Neri di Miniato. Rodina Buonarrotiů (*„Buonarrotiů Simonii“⁶³*) odvozuje svůj původ od starých a ušlechtilých hrabat z Canossy,⁶⁴ *„urozené rodiny z okolí Reggia, proslulé jak vlastní znamenitostí a starobylostí, tak svým spřízněním s císařskou krví“⁶⁵.*

S císařskou krví byla hrabata z Cannosy patrně spřízněna díky sňatku pána a hraběte z Mantovy Bonifáce z Canossy s Beatricí, sestrou Jindřicha II. Za významnou představitelku hrabat z Canossy lze považovat jejich dceru hraběnku Matyldu, která byla považována za moudrou a velmi zbožnou (založila opatství sv. Benedikta

⁵⁹ O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 5.

⁶⁰ Podle florentského kalendáře narozen 1474, podle dnešního datování 1475. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 9. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 36.

⁶¹ Rezidentní soudce, městský správni a soudní úředník v Itálii ve 12.–16. století. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 36. Věra PETRÁČKOVÁ – Jiří KRAUS a kol., *Akademický slovník cizích slov. II. díl. L–Ž*, Praha 1995, s. 599.

⁶² *Michelangelo. Podoba...*, s. 9.

⁶³ *Tamtéž.*

⁶⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 209. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 258. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 6.

⁶⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 258.

u Mantovy). Po smrti svého manžela Gottfrieda vlastnila nejen Mantovu, ale i další území v Itálii jako byla např. Lucca, Parma, Reggio a část Toskánska. Proto můžeme v některých zápisech najít Matyldu označenou jako Matyldu Toskánskou. Matylda je také známa díky svému přátelskému vztahu k Římu, především spoluprací s papežem Řehořem VII.⁶⁶

Michelangelovo příbuzenství s hrabaty z Canossy nelze s jistotou potvrdit, přestože o tomto příbuzenství hovoří i dva Michelangelovy dopisy synovci Lionardovi z roku 1547 a 1548. Zde své příbuzenství s hrabaty staví asi na 200 let starých zápisech nacházejících se ve florentských kronikách, do kterých mohl nahlédnout. V těchto zápisech se několikrát podle Michelangela objevuje jméno Buonarrota Simoniho.⁶⁷ Toto jméno bylo v Michelangelově rodině velmi často užívané.⁶⁸ Částečně toto pojmenování pochází od pana Simoniho, který se jako první z rodu z Canossy stal roku 1250 ve Florencii podestou.⁶⁹ Tyto Condiviho a Michelangelovy výpovědi jsem ověřovala ve Florentské kronice sepsané především Giovannim Villanim.⁷⁰ Ačkoli je kronika velmi podrobná a v jednotlivých letech uvádí konkrétní osobu, která zastávala úřad podesty, k roku 1250 tato informace chybí.⁷¹ Jméno Buonarrota Simoniho se v tomto díle neobjevuje vůbec. I v dostupné literatuře o Michelangelovi se můžeme dočíst, že jeho původ je považován pouze za domnělý.⁷²

Postupem let se od pojmenování z Canossy ustupuje a Michelangelovi předci přijímají označení Simoniové (podle výše zmíněného pana Simona z Canossy) a také pojmenování Buonarrotiové. Druhé označení lze vysvětlit tím, že jméno Buonarroto se v jejich rodě objevovalo velmi často (např. se tak jmenoval i Michelangelův bratr).⁷³

⁶⁶ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 258.

⁶⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 209.

⁶⁸ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 258.

⁶⁹ *Tamtéž.*

⁷⁰ Kronika Giovanniho Villanniho, in: *Florentské kroniky...*, s. 133–624.

⁷¹ Kronika Giovanniho Villanniho, in: *Florentské kroniky...*, s. 197.

⁷² O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 9. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 7. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 12.

⁷³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 209. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 258.

Když Michelangelův otec ukončil své působení v úřadu podesty, přestěhoval se se svou rodinou na zděděný statek v Settignanu, tři míle od Florencie.⁷⁴ „*To místo je bohato na kámen a kamenné lomy, proto jsou jeho obyvatelé často kameníci a sochaři, kteří ten kámen opracovávají.*“⁷⁵ Zde svého malého synka předal do péče kojné – ženy a zároveň dcery kameníka.⁷⁶ V této souvislosti Michelangelo často žertem říkával: „*právě tak s mlékem své kojné vsál jsem do sebe lásku k dlátu a kladivu, kterými dělám sochy.*“⁷⁷ Za svůj talent v sochařství tedy vděčí mateřskému mléku této ženy. Údajně mu prostřednictvím mléka předala jeho nezpochybnitelné sochařské nadání.⁷⁸

Když chlapci dorostli do určitého věku, nechával své syny Lodovico vyučit v „*tkalcovství pláten a hedvábí*“⁷⁹, ale Michelangela, u kterého otec rozpoznal jisté nadání, dal na studia do gramatické školy ve Florencii k mistru Francescovi z Urbina.⁸⁰ Přestože Michelangelo projevil ve studiu jistý pokrok, sám dával přednost kreslení. Tuto činnost však musel provozovat tajně. Jeho otec a bratři považovali kresbu a malířství za nevhodné povolání, často Michelangela kárali a bili, „*neboť umění, kterého neznali, považovali za nízké a jejich staré rodiny nedůstojné*“⁸¹. Tyto okolnosti však Michelangela nedonutily v umění přestat, naopak jej v práci ještě více podněcovaly.⁸² Michelangelo svou práci, tj. umění, natolik miloval, že se ani nikdy neoženil. Sám říkával: „*jen s jednou ženou jsem byl spokojen a to bylo umění*“⁸³. Také často svou

⁷⁴ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 6.

⁷⁵ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 6.

⁷⁶ W. E. WALLACE, *Michelangelo's Wet Nurse*, s. 51–55.

⁷⁷ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7.

⁷⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 9. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 6–7.

⁷⁹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7.

⁸⁰ Vasari s Condivim shodně uvádějí, že Michelangelo navštěvoval gramatickou školu Francesca z Urbina. Podle Jana Vladislava chybí o Michelangelově učiteli a jeho škole bližší informace. V dnešní době není známo ani jaké zde Michelangelo získal vzdělání. Konkrétně nelze ani určit do jaké míry se zde Michelangelo naučil latině, která se objevuje v některých jeho smlouvách. Dále lze říci, že Francesco z Urbina je málo známý učitel gramatiky, aktivní ve Florencii patrně v letech 1483–1503. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7. Robert BLACK, *Education and society in Florentine Tuscany. Teacher, pupils and schools, c. 1250–1500*, Vol. 1, Leiden, Boston 2007, s. 401.

⁸¹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7.

⁸² Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 260.

⁸³ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 68.

samotu omlouval láskou k umění, které podle něj „vyžaduje celého člověka pro sebe se všemi jeho myšlenkami“⁸⁴.

Díky přátelství se stejně starým chlapcem Francescem Granaccim se Michelangelův talent začal více prohlubovat. Granacci se učil u jednoho z nejlepších malířských mistrů Itálie, Domenica Ghirlandaia, do jehož učení čtrnáctiletý Michelangelo nakonec po otcově svolení přešel z gramatické školy. Talentovaný Michelangelo se věnoval kresbě a malbě takovou měrou, že Domenico nad jeho talentem žasl a nevěděl, čemu jinému chlapce více učit. Podle Domenica Michelangelo uměl více než on sám.⁸⁵

V roce 1489 začal Michelangelo navštěvovat zahradu Medicejských v klášteře San Marco, kde Lorenzo de' Medici⁸⁶ („Lorenzo Velkolepý“)⁸⁷ nashromáždil velké množství antických i soudobých soch.

Lorenzo de' Medici patřil mezi přední členy medicejského rodu,⁸⁸ vládl ve Florencii v letech 1469–1492, v době Michelangelova dětství a učení. Díky bohatství rodiny plynoucího z bankovnictví plnil Lorenzo de' Medici důležitou roli ve vývoji Florencie, kde se snažil několikrát udržet mír a poklidný život. Kapitál a ohromný zájem o umění mu umožnily stát se velkým a významným mecenášem umění.⁸⁹

Lorenzo de' Medici byl velice okouzlen chlapcovým nadáním, a tak nabídl jeho otci, že u něj s jeho svolením může Michelangelo žít společně s jeho syny a významnými hosty, a také to, že mu umožní studovat sochařství pod vedením sochaře

⁸⁴ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 62.

⁸⁵ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7–9.

⁸⁶ Alfred von REUMONT, *Lorenzo de' Medici Magnifico*, Aachen 1883. Emmy CREMER, *Lorenzo de' Medici*, Frankfurt – Main 1970. Christopher HIBBERT, *Vzestup a pád rodu Medici*, Praha 1997.

⁸⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 261.

⁸⁸ Již od poloviny 14. století je rod Medicejských velice významný a nepostradatelný pro vývoj Florencie a je jedním z nejvlivnějších a nejbohatších rodů v Itálii (jeho moc vyplývá z bankovního podnikání na mezinárodní úrovni). V průběhu 15. století se výrazně projevuje snaha Medicejských upevnit vedoucí pozici medicejské signorie (typ městské vlády v Itálii založené na moci vladaře a jeho rodiny) v čele Florencie. Giuliano PROCACCI, *Dějiny Itálie*, Praha 1997, s. 71, 92–101. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 258. V. PETRÁČKOVÁ – J. KRAUS a kol., *Akademický slovník...*, s. 691.

⁸⁹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 261–264. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 34. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 136–137.

Bertolda di Giovanni, který se učil u Donatella v jeho zahradách.⁹⁰ Lorenzo de' Medici Michelangelovi umožnil rozvíjet své nadání a získat základy pro budoucí slávu a úspěch. V době pobytu v Medicejských zahradách vznikají i Michelangelova první významná sochařská díla. Michelangelo u Lorenza de' Medici zůstává do roku 1492. V tomto roce Lorenzo umírá a sedmnáctiletý Michelangelo se z medicejského dvora přesouvá zpět do domu svého otce.⁹¹ V této době se Michelangelo zabývá anatomickými studii mrtvých těl uložených v márnici klášterní nemocnice kostela Santo Spirito. Tyto studie později využije především při své sochařské práci.⁹²

Smrtí Lorenza de' Medici se Michelangelův život mění. Z učení přestupuje k práci a četným zakázkám, které se na Michelangela hromadí ze všech možných stran. Michelangelo se ocitá ve víru vlivných osob, ale i mnoha nepřátel.

Lorenzovou smrtí se však nemění pouze Michelangelův život, ale i politický vývoj ve Florencii, který významným způsobem ovlivňuje Michelangelovo další působení. Lorenzovým nástupcem se stal Piero de' Medici, který Michelangela povolal zpět na medicejský dvůr. Ten však neuměl jeho uměleckou práci řádně ocenit.⁹³ A proto roku 1494 Michelangelovy kroky zamíří na 2 roky z Florencie přes Benátky do Bologně, kde je hostem člena Velké rady Franceska Aldovrandiho. Dalším důvodem Michelangelova odchodu z Florencie je strach z vojsk francouzského krále Karla VIII., který vyhlásil mocenský nárok na Neapolsko. To původně patřilo Anjouovcům, vedlejší větvi francouzské dynastie. Francouzského tažení využívá florentský lid podněcený Savonarolou⁹⁴ k lidovému povstání a k vyhnání medicejského rodu z Florencie.⁹⁵

⁹⁰ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 181. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 11. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259–263.

⁹¹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 9–12. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 261–263. M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 181. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 16–19.

⁹² Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 264. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 14.

⁹³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 18–19.

⁹⁴ Dominikánský mnich a vlivný kazatel, od roku 1490 žil ve Florencii a roku 1491 byl jmenován převorem u Svatého Marka. Předpověděl smrt Lorenza de' Medici, papeže Inocence VIII. a neapolského krále. Touto předpovědí a svým kázáním o morální reformě církve si získal důvěru florentského lidu, který v něm viděl svého vůdce. Savonarola využil vstupu francouzských vojsk do Florencie, dohodnul se s Karlem VIII., s pomocí lidového povstání vyhnal Medicejské z Florencie a sám se postavil do jejího čela. Nakonec byl kvůli neshodám s novým papežem Alexandrem VI. upálen. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 63.

V následujících letech často Michelangelo mění svá místa působení. Střídavě žije v Římě a ve Florencii kvůli množství rozmanitých zakázek plynoucích z obou míst a také kvůli své rodině, která žije ve Florencii z Michelangelových peněz. Pro lepší orientaci můžeme Michelangelovo působení rozdělit do tří římských a třech florentských pobytů,⁹⁶ které byly ovlivněny válkami o Itálii, zakázkami pro Svaté otce, povstáním proti medicejskému rodu ve Florencii, ale také Michelangelovými vztahy se svými zadavateli a rodinou.

Konkrétně ve Florencii pobýval, kromě období dětství a studií, především v letech 1501–1505⁹⁷ a 1516–1534. Roku 1512 se zde medicejský rod znovu dostává k moci a do čela Florencie nastupuje Giovanni de' Medici. Osoba Giovanniho de' Medici, v podobě papeže Lva X., bude v Michelangelově následujícím životě hrát nemalou roli jako zadavatel významných zakázek.⁹⁸

Další Michelangelův život ve Florencii ovlivní události v Římě, kdy 6. května 1527 dojde k jeho dobytí a vyplenění vojskem císaře Karla V.⁹⁹ Tato událost se stane podnětem k novému povstání proti medicejskému rodu, kdy je rod opět na několik let vyhnán florentskými měšťany. V tomto období republikánského odboje je Michelangelo zapojen do opevňovacích prací Florencie, ale mezi roky 1529–1530 prchá do Benátek před vůdcem florentských republikánů, jehož osobě Michelangelo nedůvěřoval. Na výzvu florentské signorie¹⁰⁰ se Michelangelo vrací zpět do Florencie a pokračuje v opevňování města. Kvůli zradě způsobené velitelem florentského vojska je Florencie nucena 12. srpna 1530 kapitulovat. Navíc dojde ke smíru mezi Karlem V. a papežem Klementem VII. a město je předáno papežskému komisaři. Smír potvrdí nově ustanovená a již trvalá nadvláda Medicejských ve Florencii. Tato situace Michelangela zavede zpět do Říma, kde bude až do konce života pracovat pro Svaté otce.¹⁰¹

⁹⁵ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 181. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 18–22. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 11–16.

⁹⁶ Bohumír MRÁZ – Marcela MRÁZOVÁ, *Encyklopedie světového malířství*, Praha 1988, s. 383. J. PEČÍRKA, *Michelangelo Buonarroti...*, s. 11–116.

⁹⁷ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 31–41.

⁹⁸ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 66–90.

⁹⁹ Často označované jako Sacco di Roma, součástí válek o Itálii mezi Karlem V. a Františkem I., který si činí nároky na italská území na základě spříznění s Anjouovci (obdobně jako Karel VIII.).

¹⁰⁰ Vládní forma v Itálii prosazovaná ve 13.–16. století v některých městech, kdy došlo k propojení šlechty a měšťanstva. V. PETRÁČKOVÁ – J. KRAUS a kol., *Akademický slovník...*, s. 691.

¹⁰¹ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 76–79.

V Římě, nejčastěji tedy v papežských službách, působil Michelangelo v letech 1496–1501, 1505–1516 a 1534–1564. Je nutné zdůraznit, že Řím byl v renesančním období považován za významné kulturní středisko. Sídlii zde významní patroni umění, mezi kterými měli vysokou pozici právě Svatí otcové. Díky výhodným podmínkám a rozvinutému mecenátu přicházela do tohoto centra velká část umělců z různých koutů Itálie.¹⁰²

Druhý římský pobyt byl však přerušen roku 1506 Michelangelovým útekem do Florencie před papežem Juliem II. kvůli neshodám týkajících se zadané sochařské práce. Ke smíření mezi oběma muži došlo nakonec až v Bologni. Poslední římský pobyt končí Michelangelovou smrtí.¹⁰³

Ještě 12. února 1564 se Michelangelo intenzivně věnoval svému umění, pracoval tedy až do svého téměř posledního dne. 14. února 1564 dostal 89letý Michelangelo horečku a zimnici a 18. února 1564 v Římě zemřel. Původně si papež Pius IV. přál, aby byl Michelangelo pohřben v Římě v Chrámu svatého Petra, kde měla být pro Michelangela vybudována zvláštní hrobka a náhrobek. Avšak na umělcovo přání bylo jeho tělo tajně převezeno Michelangelovým synovcem Lionardem do Florencie,¹⁰⁴ „jeho vznešené vlasti, kterou vždy nejvřeleji miloval“.¹⁰⁵

¹⁰² P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 53.

¹⁰³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Encyklopedie...*, s. 383. J. PEČÍRKA, *Michelangelo Buonarroti...*, s. 11–116.

¹⁰⁴ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 60, 70–76. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 88.

¹⁰⁵ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 71.

3 Michelangelo v papežských službách

Tato kapitola pojednává o vztahu umělce Michelangela se Svatými otci, kteří se stali vlivnými a častými Michelangelovými zadavateli a mecenáši.¹⁰⁶ Cílem této kapitoly je ukázat jaký měli papežové vztah k umělci a jaký názor na ně měl samotný Michelangelo. Ten za papežské zakázky obdržel velké sumy peněz a získal ve společnosti neopomenutelný význam. Jejich vzájemná spolupráce provázela Michelangela od roku 1505¹⁰⁷ a trvala s menšími přerušeními až do konce jeho života. Také v něm zanechala velké kladné i záporné stopy odrážející se v Michelangelových básních a korespondenci. Informace v této kapitole vycházejí z již zmíněných dopisů a zachovaných básní a jsou konfrontovány a porovnávány s dvěma Michelangelovými životopisy sepsanými již za jeho života Ascaniem Condivim a Giorgiem Vasarim. Na základě těchto materiálů je kapitola zaměřena především na vztahy s papežem Juliem II. (Giuliano della Rovere, 1503–1513),¹⁰⁸ jelikož mezi ním a Michelangelem probíhal velmi bouřlivý vztah, a dále shrnuje vztahy s papeži Lvem X. (Giovanni de' Medici, 1513–1521), Klementem VII. (Giulio di Giuliano de' Medici, 1523–1534) a Pavlem III. (Alessandro Farnese, 1534–1549), které vycházejí z obdobných situací a v mnoha případech se, jak ukazuje tato kapitola, shodují. Kapitola také v některých momentech nastiňuje vztah mezi Michelangelem a Donatem Bramantem, kterého lze považovat za jednoho z největších Michelangelových nepřátel,¹⁰⁹ a také se zmiňuje o Michelangelově vztahu k malířství při práci v Sixtinské kapli.

Prvním zmíněným papežem, Juliem II., byl Michelangelo pozván do Říma, kde měl po dobu několika let pracovat na velkolepém náhrobku pro samotnou papežovu osobu.¹¹⁰ Lze říci, že se papežova osobnost v mnoha charakterových rysech podobala

¹⁰⁶ Samuil Goracevič LOZINSKIJ, *Dějiny papežství*, Praha 1989, s. 179, 222–223. Klaus SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*, Brno 2001, s. 139.

¹⁰⁷ Ve Vasariho a Condiviho životopise se můžeme dočíst, že byl Michelangelo do Říma pozván už roku 1503 (tedy na počátku pontifikátu papeže Julia II.), ale ve svém dopise z ledna 1524 se Michelangelo zmiňuje, že byl papežem do Říma pozván až v druhém roce Juliova pontifikátu, což by odpovídalo roku 1505, jak uvádí starší i současná literatura týkající se Michelangelova života. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 20. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba živé tváře*, Jan Vladislav (ed.), Praha 1964, s. 270. *Michelangelo. Podoba...*, s. 103. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 42. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 24. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 22.

¹⁰⁸ Christine SHAW, *Julius II. Papež bojovník*, Praha 2001.

¹⁰⁹ O jejich konfrontaci a Bramantových intrikách pojednává konkrétněji následující kapitola této práce.

¹¹⁰ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 182. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 91.

osobnosti Michelangelově. Julius II. byl považován za mocného papeže, politika a vojevůdce, který se snažil rozšířit slávu svého rodu a Vatikánu.¹¹¹ Na základě literatury můžeme říci, že oba muže spojoval nejen nezměrný zájem o umění, ale i zanícený, prudký a nevyzpytatelný charakter, který bude mít velký vliv na jejich následující spolupráci.¹¹² Různorodými zakázkami papež Michelangelovi poskytl jedny z jeho největších kariérních příležitostí, které odstartovaly jeho uměleckou dráhu u papežského dvora.¹¹³ Kromě Juliova mauzolea měl Michelangelo roku 1506 zhotovit Juliovu bronzovou sochu¹¹⁴ a roku 1508 mu byla udělena práce na výmalbě klenby Sixtinské kaple.¹¹⁵ Právě na těchto třech Julioových zakázkách můžeme podrobněji sledovat postupný a komplikovaný vývoj vztahu mezi umělcem a papežem.

Nejprve chtěl papež po mladém umělci pouze zhotovení vlastního náhrobku, který Michelangelo navrhoval vytvořit s mnoha postavami a velkolepým zdobením tak, aby se na Juliovu osobu nikdy nezapomnělo.¹¹⁶ Michelangelo se bez váhání pustil do návrhů a modelů takovým způsobem, že ihned po papežově zhlédnutí přípravných skic poslal Michelangela do Carrary, aby zde sochař nechal nalámat potřebný mramor a pustil se co nejdříve do skutečného sochařského umění.¹¹⁷ V tomto okamžiku nastává dlouhá a strastiplná cesta točící se kolem Juliova náhrobku, po které se Michelangelo bude vydávat až téměř do vlastní smrti a tato „tragédie“ náhrobku,¹¹⁸ jak vyplývá z Michelangelových dopisů a životopisů, bude po další léta zaměstnávat i zbylé tři výše jmenované papeže.

Papež nechal s Michelangelem sepsat smlouvu o provedení náhrobku podle jeho prvotních nákresů a nechal Michelangelovi předem vyplatit částku 3500 zlatých

¹¹¹ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 42.

¹¹² B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 42. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 24.

¹¹³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 42.

¹¹⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 27–42. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 45–48. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 22.

¹¹⁵ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 182–183. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 91. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 49–60.

¹¹⁶ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 20. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 270. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 24.

¹¹⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 270. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 23–24.

¹¹⁸ Práce na Juliově náhrobku je pro její komplikovaný postup v literatuře často označována jako „tragédie“ náhrobku. Toto označení pochází od Michelangelova životopisce A. Condiviho. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 281. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 22. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 26.

komorních dukátů,¹¹⁹ kterou měl Michelangelo použít na objednaný materiál z Carrary. O této skutečnosti svědčí dohoda s carrarskými kameníky z roku 1505¹²⁰ a také Michelangelův dopis z ledna 1524, ve kterém popisuje, jak prvními penězi od papeže zaplatil carrarský mramor.¹²¹ Podle mého názoru již tato skutečnost (platba předem) vypovídá o velké papežově přízni a důvěře v Michelangelovu osobu, jelikož většina Michelangelovy pozdější práce byla prováděna na jeho vlastní náklady a zadavateli doplacena až po jejím dokončení.¹²² Obvykle byly peníze za díla vypláceny umělcům ve splátkách, nebo v celé částce až po zhotovení díla. Podstatné je, že výši ceny díla určoval patron (objednavatel) nebo ve sporných případech skupina jiných vybraných umělců. Cena musela být předem pevně stanovena.¹²³ Porovnáme-li částky, které za svá díla získávali ostatní umělci renesanční doby, nedostaneme se k tak vysoké částce, kterou měl za náhrobek obdržet Michelangelo. Ve většině případů byli malíři, sochaři či architekti považováni za pouhé řemeslníky, kteří si uměleckými činnostmi vydělávali na živobytí. Díla byla v některých případech nedocenená, tudíž vyplácené částky byly nízké a na životní standard mnohdy nestačily.¹²⁴

Také se na základě Michelangelova dopisu z ledna 1524 domnívám, že papež mohl chtít vyplacením peněz Michelangelovi kompenzovat ušlý zisk za nedokončené práce, které musel Michelangelo opustit kvůli papežskému pozvání do Říma. Michelangelo v dopise vypovídá, že měl peníze za kámen *Bitvy u Casciny* pro Poradní síň ve Florencii pouze „*napůl vydělané*“¹²⁵ a také, že kvůli Juliovu pozvání musel zrušit nemalou zakázku čítající 12 soch apoštolů pro kostel Santa Maria del Fiore. Michelangelo tuto skutečnost komentuje slovy: „*a tak jsem neměl z jednoho ani*

¹¹⁹ Z 3500 zlatých komorních dukátů, které dostal Michelangelo vyplácené před zahájením prací, obdržel 1500 zlatých komorních dukátů přímo z papežových rukou a 2000 zlatých papežských dukátů mu vyplatil papežský pověřenec florentský obchodník B. Bini. Celková hodnota náhrobku měla činit enormních 16500 zlatých komorních dukátů. Pro srovnání Michelangelo v roce 1501 dostal za bronzovou sochu Davida okolo 50 dukátů, Raffael dostal za malbu oltářní stěny okolo 80 dukátů. Hudebníci v renesanci si průměrně vydělali okolo 200 dukátů ročně a vedoucí pobočky banky asi 125 dukátů ročně. Vezmeme-li v potaz, že umělec pracoval na díle někdy i více než 2 roky, je průměrně vyplácená částka okolo 100–120 dukátů za dílo nepostačující. *Michelangelo. Podoba...*, s. 16, 61. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 117, 236, 240–241.

¹²⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 22.

¹²¹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 103–105.

¹²² O této situaci vypovídají další smlouvy o Juliově náhrobku a dalších Michelangelových zakázkách, např. práce na průčelí San Lorenza pro Lva X. *Michelangelo. Podoba...*, s. 60–63, 68–72, 75–77, 124–126, 161–164.

¹²³ P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 116.

¹²⁴ P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 92–93.

¹²⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 103.

z *druhého nic*“.¹²⁶ Také jednou z možností papežova činu by podle mého názoru mohla být snaha si Michelangelovu osobu k sobě připoutat a zajistit si skrze jeho umění vlastní nezapomenutelnost.¹²⁷

Jaký byl tedy počáteční vztah mezi papežem a Michelangelem? Můžeme v jejich případě mluvit spíše o spolupráci nebo musíme Michelangela považovat za podřízeného papežského služebníka?

Již při jejich prvotním setkání, kdy papež veškerou svou důvěru, týkající se vlastního mauzolea, svěřuje mladému Michelangelovi, a kterou stvrzuje již zmíněným vyplacením velké sumy peněz před začátkem sochařských prací, můžeme mezi oběma muži sledovat počátek kladného vztahu. Dokonce během prvotní práce na náhrobku papež údajně „zahrnul Michelangela tak velikou a nezměrnou přízní, že když se pak pustil do práce, chodil za ním často až do domu a tam s ním rozmlouval o náhrobku i o jiných věcech nejinak než s vlastním bratrem“.¹²⁸ Tato výpověď svědčí o tom, že Michelangelo byl papežem uctíván a obdivován. Jejich vztah bychom pak mohli hodnotit téměř jako bratrský. O této skutečnosti nehovoří ve svém životopise pouze Condivi, ale s obdobnou výpovědí se setkáváme i u Vasariho.¹²⁹ Dále Vasari říká, že vznikl „velmi důvěrný poměr mezi oběma“.¹³⁰ Podle mého názoru tyto skutečnosti nasvědčovaly příznivému vývoji vztahu mezi papežem Juliem a sochařem Michelangelem.

Bohužel tento kladný vztah se brzy přičiněním Michelangelových nepřátel, konkrétně Bramanteho, výrazně změnil.¹³¹ V důsledku Bramantových intrik¹³² dojde k ochladnutí sympatií ze strany papeže Julia II. k Michelangelovi a také dojde k zastavení prací na papežově náhrobku, aniž by to sochaři kdokoliv sdělil. Proto Michelangelo po roce opouští celou papežskou zakázku i samotný Vatikán a v březnu

¹²⁶ *Tamtéž.*

¹²⁷ G. NĚRET, *Michelangelo*, s. 23–24.

¹²⁸ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

¹²⁹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 20. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

¹³⁰ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 20.

¹³¹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

¹³² O těchto intrikách je podrobněji pojednáno v následující kapitole této práce.

1506 prchne od papeže do Florencie.¹³³ Z Michelangelova dopisu z roku 1506 vyplývá, že odjel proto, že se s papežem nedohodl kvůli objednaným carrarským mramorům, a také proto, že jej papež odmítl přijmout a vyslechnout. Michelangela velmi překvapilo papežovo jednání a zapírání se.¹³⁴ Konkrétně ve svém dopise z května 1506 zaslánému papežskému architektovi Giulianovi da Sangallo¹³⁵ píše, že se ho zmocnilo zoufalství, protože byl doslova „*poslán pryč, to jest vyhozen*“.¹³⁶ Celou situaci podrobně zaznamenal Vasari, který k popisu situace používá podobná slova jako Michelangelo.¹³⁷ Také zaznamenal Michelangelův vzkaz pro papeže, ve kterém mu umělec sděluje, že byl „*vyhnán jako bídák a že za své věrné služby si toho nezasloužil*“.¹³⁸ Condivi komentuje situaci obdobně jako Vasari a Michelangelo. Dokonce stejně jako Vasari i Condivi uvádí Michelangelovu odpověď na papežovu výhrůžku, aby se vrátil zpět do Říma, s tou obměnou, že místo slova *bídák*, jak píše Vasari, uvádí, že byl Michelangelo vyhnán „*jako zločinec*“.¹³⁹ Podobnost výpovědí a jejich formulace nasvědčují tomu, že Condivi i Vasari se dostali k Michelangelově dopisu pro papeže.¹⁴⁰ Je tu i možnost, že Vasari tuto skutečnost od Condiviho opsal. Na Vasariho opisování nepřímou upozorňuje samotný Condivi v úvodu Michelangelova životopisu.¹⁴¹

Michelangelův útěk a komentáře vypovídají o jeho rozhořčení vůči Juliovi II. (kvůli papeži opustil dvě rozpracované zakázky a nyní o něj papež z neznámých důvodů nestojí). Také nám tyto informace přinášejí obraz o razantním obratu v papežově přízni a změně sympatií, které se budou v dalších letech vyvíjet velmi pozvolna.

Až v říjnu 1542 (třicet šest let po opuštění prvotních prací na Juliově náhrobku) Michelangelo ve svém dopise týkající se dalších jednání o Juliově náhrobku přímo

¹³³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 44. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 22. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 24.

¹³⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 26.

¹³⁵ Architekt z florentské umělecké rodiny. Patrně měl zásluhy na Michelangelovu příchodu do služeb Julia II. Podílel se na pracích Chrámu svatého Petra před Michelangelem, který později jeho stavební úpravy odstranil. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 80–81. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 42.

¹³⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 26.

¹³⁷ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 22–23.

¹³⁸ *Tamtéž*.

¹³⁹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 274.

¹⁴⁰ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 274. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 22–23.

¹⁴¹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 257.

obviní ze svého odjezdu z Říma a narušení dobrých vztahů s papežem Juliem svého nepřítele Bramanta a jeho oblíbence Raffaela.¹⁴² „všechny neshody, které vznikly mezi papežem Juliem a mnou, vyvolala závist Bramanta a Raffaela z Urbina, to byla příčina, proč papež nepokračoval za svého života ve svém náhrobku a tak mě zničil“.¹⁴³ Michelangelo zde užívá slovo *zničil*, které však nesmíme brát příliš doslovně. Podle mého názoru Michelangelo přerušением práce na Juliově náhrobku dostal nové šance rozvinout své umělecké řemeslo a mezi svá výrazná díla zahrnout i následující úspěch v Sixtinské kapli dokončené roku 1512. K této příležitosti by se vzhledem k pracím na náhrobku vůbec nemusel dostat, navíc mohla být práce svěřena v této době zdatnějšímu malíři Raffaelovi, který od roku 1509 pracoval ve vatikánském paláci na výmalbě papežských komnat.¹⁴⁴ O Bramantově podílu na této situaci souhlasně hovoří i oba Michelangelovi životopisci.¹⁴⁵

Ke konečnému smíření papeže a Michelangela nakonec dochází až po osmi měsících roku 1506 v Bologni, kam se Michelangelo odebral z Florencie na papežovo přání a také na naléhání florentských představených strachujících se papežské moci.¹⁴⁶ Michelangelo toto usmíření nepopisuje s velkou radostí, jelikož byl donucen papeže odprosit.¹⁴⁷

Přechodným krokem k navázání lepších kontaktů se Svatým otcem a symbolem usmíření mezi oběma muži se podle mého názoru měla stát bronzová socha Julia II., jejíž zhotovení papež zadal Michelangelovi v Bologni. Na této práci pracoval v letech 1506–1508.¹⁴⁸ Také bylo Michelangelovi sděleno, že nesmí Bolognu opustit, než bude socha osazena,¹⁴⁹ což mu přinášelo značné utrpení, jelikož se toužil vrátit ke své rodině do Florencie. To vyplývá z Michelangelovy živé korespondence z tohoto období.¹⁵⁰

¹⁴² Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26–71. Oldřich J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, Praha 1982. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 113–120.

¹⁴³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 171.

¹⁴⁴ O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 26–36.

¹⁴⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26.

¹⁴⁶ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 275. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 23–24.

¹⁴⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 275. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 24.

¹⁴⁸ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 46–48.

¹⁴⁹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 42.

¹⁵⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 27–42.

Práci na této soše můžeme vidět i jako jistý druh Michelangelova trestu za opuštění papeže, protože při zhotovování bronzového Julia podle vlastních slov žil v Bologni „v náramném nepohodlí a v krajní námaze“.¹⁵¹ O značných komplikacích při tvorbě sochy hovoří již zmíněná korespondence, kterou Michelangelo vedl po dobu těchto dvou let se svými bratry Buonarrotim a Giovansimonem a také s otcem Lodovicem.¹⁵² Michelangelo zde píše, že žil ve špatné světnici a měl problémy s pomocníkem Lapem, který si zahrával s papežovou přízní a Michelangelovu práci vydával za svou.¹⁵³ Jako negativum označuje i dlouhý proces zhotovení bronzové sochy. Michelangelo musel nejprve vyrobit hliněný a voskový model a připravit formu na odlití z bronzu.¹⁵⁴ Kvůli špatnému roztavení materiálu mistrem Bernardinem musela být socha odlita dvakrát, což Michelangelovi přineslo nové výlohy a prodloužení pobytu v Bologni.¹⁵⁵ Další fází bylo vyčištění sochy, které trvalo přibližně další měsíc a půl.¹⁵⁶ Jeho odjezd z města zkomplikovala doba osazování, kterou prodlužovali především samotní Bologňané.¹⁵⁷ Na základě těchto informací lze říci, že celkový proces trval přibližně 2 roky a byl komplikován spíše Michelangelovým okolím než jím samotným. Tak usuzuji na základě korespondence, kde umělec popisuje různé komplikace, ale také píše, že konkrétní práce jemu samotnému šla dobře.¹⁵⁸ Vasari i Condivi se v tomto případě zmiňují pouze o vzhledu a příznivém ohlasu hotové sochy.¹⁵⁹

Michelangelovy dopisy dále vypovídají o následujícím vývoji vztahu mezi jeho osobou a papežem Juliem II. V dopise bratru Buonarrotovi z 22. ledna 1507 se zmiňuje kromě jiných soukromých záležitostí i o právě vznikající bronzové soše: „*Podarí-li se, budu to mít doufám u papeže dobré, získám si jeho přízeň.*“¹⁶⁰ Z dopisů je zřejmé, že chtěl prostřednictvím velkého pracovního nasazení spravit narušený vztah s papežem,

¹⁵¹ Michelangelo. *Podoba...*, s. 40.

¹⁵² Jednotlivé dopisy týkající se pobytu v Bologni: Michelangelo. *Podoba...*, s. 27–42.

¹⁵³ Dopisy z prosince 1506 a ledna 1507. Michelangelo. *Podoba...*, s. 27–31.

¹⁵⁴ Na těchto modelech Michelangelo pracoval asi od prosince 1506 do dubna 1507. Michelangelo. *Podoba živé tváře*, Jan Vladislav (ed.), Praha 1964, s. 27–35.

¹⁵⁵ Odlití sochy se uskutečnilo v červenci 1507. Michelangelo. *Podoba...*, s. 37.

¹⁵⁶ Michelangelo. *Podoba...*, s. 38.

¹⁵⁷ Sochu Michelangelo dokončil patrně v listopadu 1507, ale k jejímu osazení došlo až v únoru 1508. Michelangelo. *Podoba...*, s. 42.

¹⁵⁸ Michelangelo. *Podoba...*, s. 32–35.

¹⁵⁹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 24–25. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: Michelangelo. *Podoba...*, s. 275–276.

¹⁶⁰ Michelangelo. *Podoba...*, s. 28.

vrátit jej minimálně do původní příhodné pozice a obnovit si papežovu počáteční přízeň. Již o necelý měsíc později v následujícím dopise z 1. února 1507 můžeme sledovat toužebný posun k lepšímu vztahu mezi papežem a sochařem. Konkrétně Michelangelo znovu píše svému bratrovi Buonarrotimu o komplikovaném a zdlouhavém postupu ve své práci a zmiňuje se o návštěvě papeže Julia II. „*V pátek odpoledne v jednadvacet hodin přišel papež Julius do mé dílny a zůstal tam půl druhé hodiny, aby se podíval, jak pracuji; potom mi dal své požehnání a šel a přitom dal najevo spokojenost s mou prací.*“¹⁶¹ Z této situace je již znát posun od odměřeného vztahu k výrazu spokojenosti z papežovy strany.

Podle mého názoru nejvíce informací o povaze a vývoji vztahu papeže Julia II. a Michelangela nám poskytuje období let 1508–1512. Soudím tak na základě několika dochovaných Michelangelových dopisů a básní. Tento materiál se konkrétně vyjadřuje o papeži a jeho práci pro něj.¹⁶² Zároveň o tomto časovém úseku nemlčí ani Vasari s Condivim, kteří nepopisují pouze povahu a vzhled Michelangelovy práce jako ve většině případů, ale zaměřují se i na konfrontace vznikající přímo mezi papežem a umělcem.¹⁶³ Jak se tedy Michelangelova spolupráce s Juliem dále vyvíjela? Můžeme zde vidět jistý posun k lepšímu, nebo se Michelangelovým útekem z papežských služeb mezi nimi vytvořila propast?

Již k další roztržce mezi papežem a Michelangelem se schylovalo roku 1508 při samotném zadávání nové práce. Julius II. po sochaři Michelangelovi, který se vrátil na rozkaz papeže z Bologne zpět do Říma, vyžadoval novou velkolepější výmalbu klenby Sixtinské kaple, kterou nechal vystavět již jeho strýc papež Sixtus IV. v letech 1473–1481. V této době klenbu zdobila pouze hvězdná obloha.¹⁶⁴ Michelangelovi se však nová zakázka příliš nezamlouvala.¹⁶⁵

Jednou z příčin neuskutečněního odmítnutí zakázky byl fakt, že se Michelangelo nepovažoval za malíře, ale sochaře. Domnívám se, že o tomto jeho přesvědčení mohou

¹⁶¹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 29.

¹⁶² *Michelangelo. Podoba...*, s. 42–58. M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 15–16.

¹⁶³ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26–36. s. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276–281.

¹⁶⁴ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 49–51.

¹⁶⁵ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276.

svědčit i Michelangelovy podpisy několika jeho dopisů, které zasílal rodině v letech 1508–1512. Tuto korespondenci podepisoval jako: „*Michelagnolo, sochař v Římě*“.¹⁶⁶ O Michelangelově přesvědčení být pouze sochařem souhlasně hovoří i Condivi s Vasarim¹⁶⁷ a také poslední verš z Michelangelovy básně věnované Sixtinské kapli patrně z roku 1510 nebo 1511.¹⁶⁸ Jiná literatura báseň řadí již do začátku prací, tedy do roku 1508.¹⁶⁹ Zde Michelangelo píše:

„*Já nejsem malíř a sem nepatřím.*“¹⁷⁰

Nebo v jiném dostupném překladu, ale se stejným významem:

„*Nejsem zde na místě.*

A ve mně malíř není.“¹⁷¹

Tímto veršem dává Michelangelo otevřeně najevo své postavení k vlastní profesi. Upřímně nám říká, kým se cítí být. O jeho nechuti k malířskému umění hovoří i několik dalších dopisů z průběhu jeho života¹⁷² a již výše zmiňovaná báseň.¹⁷³

Michelangelo nakonec papežovu zakázku ze strachu přijal, obával se totiž, že odmítnutím by papežovu téměř znovu nabytou přízeň ztratil.¹⁷⁴ Necítil však ze své malířské práce žádné štěstí, které mu papež svou přítomností nijak neulehčoval.¹⁷⁵ Vasari s Condivim popisují nejen vznikající vzhled Sixtovy kaple,¹⁷⁶ ale stejně jako

¹⁶⁶ Dopisy bratrům a otcí: *Michelangelo. Podoba...*, s. 43,46, 47, 50–58.

¹⁶⁷ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276.

¹⁶⁸ *Michelangelo. Podoba živé tváře*, Jan Vladislav (ed.), Praha 1964, s. 52.

¹⁶⁹ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 168.

¹⁷⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 52.

¹⁷¹ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 16.

¹⁷² *Michelangelo. Podoba...*, s. 48, 52, 166, 201.

¹⁷³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 52. M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 15–16.

¹⁷⁴ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276.

¹⁷⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 46–58.

¹⁷⁶ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 30–36. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276–279. Brigitte HINTZEN-BOHLEN, *Umění a architektura. Řím*, Praha 2008, s. 521–529.

Michelangelo ve svých několika dopisech z tohoto období,¹⁷⁷ popisují jeho utrpení a nesnáze při samotné malbě.¹⁷⁸

Jak již bylo výše zmíněno, ve Vasariho a Condiviho životopise můžeme nalézt i několik situací, kde se nám promítá vztah mezi naším umělcem a papežem Juliem II. a také zde můžeme pozorovat některé charakterové rysy obou mužů. Michelangelo se v mnoha případech zavíral v kapli o samotě, prakticky pracoval bez pomocníků a nerad svou práci ukazoval, dokud nebyla zcela hotová.¹⁷⁹ Z tohoto tvrzení můžeme soudit, že byl Michelangelo uzavřený a samotářské povahy. Z jeho přístupu k pomocníkům a okolí číší určitá dávka perfekcionismu, o kterém svědčí i níže uvedená Michelangelova výpověď, kterou popisuje Vasari.¹⁸⁰ Tento jev se však nezamlouval zvědavému papeži, který si přál prohlédnout si svá zhmotněná přání.¹⁸¹ Dokonce došlo mezi oběma muži k roztržce, kdy bude samotné dílo hotovo. Michelangelo papeži odpověděl podle Vasariho: „*Skončím, až budu sám uměním provedení uspokojen.*“¹⁸² a podle Condiviho: „*Až budu moci.*“¹⁸³ Z těchto Michelangelových slov je podle mého názoru zřejmá Michelangelova až arogantní povaha. Také z této výpovědi vyznívá projev jistého Michelangelova nadřazení a perfekcionismu. Oba životopisci se rozcházejí v následující papežově výhrůžce, kdy Vasari tvrdí, že papež nechá Michelangela za jeho zpupnost a drzost shodit z lešení.¹⁸⁴ Condivi, že Julius malíře udeřil holí.¹⁸⁵ Tato situace je často opakována a popisována i v literatuře.¹⁸⁶ Michelangelovy dopisy však o události mlčí.

V rozporu s těmito roztržkami vypovídá v jiné části Condivi o vztahu mezi papežem a Michelangelem, že „*papež ho měl upřímně rád a staral se a dbal o něho víc*

¹⁷⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 48, 50, 52, 56–58.

¹⁷⁸ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 280–281. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29–30.

¹⁷⁹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 27–28. *Michelangelo. Podoba...*, s. 44–45.

¹⁸⁰ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29.

¹⁸¹ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 28.

¹⁸² Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29.

¹⁸³ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 281.

¹⁸⁴ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29.

¹⁸⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 281.

¹⁸⁶ G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 38. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 58.

než o kohokoli jiného, koho měl u sebe“.¹⁸⁷ Z této výpovědi podle mého názoru vyplývá, že přestože Julius II. spěchal na Michelangela s dohotovením kaple, kvůli čemuž docházelo k některým roztržkám, nechtěl o umělcovu práci přijít. Jistým způsobem tento výrok naznačuje obdobný vztah jako při prvotních pracích na Juliově náhrobku. Zatímco tedy papež toužil po Michelangelově práci, jaký přístup k papeži měl samotný Michelangelo?

Na tuto otázku nám může odpovědět následující rozbor, jelikož mezi Michelangelovými dochovanými básněmi lze najít jednu týkající se přímo osoby papeže Julia II. Podle komentáře Jana Vladislava báseň pochází z roku 1506 nebo 1511.¹⁸⁸ V obou těchto letech pracoval pro Julia II. Rok 1506 můžeme považovat pro Michelangelovu osobu za osudný. Vznikají první výrazné neshody mezi papežem a Michelangelem, který na začátku roku pracuje na Juliově náhrobku a na konci roku mu je zadána práce na bronzové soše, která zpodobňovala přímo osobu papeže Julia. Práce na ní mu způsobovala různé starosti a nepříjemnosti. V roce 1511 již tři roky Michelangelo namáhavě pracoval na výmalbě Sixtinské klenby.

Z Michelangelovy básně můžeme vyčíst jeho nespokojenost s chováním papeže Julia II. ke své vlastní osobě. Ve třetím a čtvrtém verši první sloky se Michelangelo podle mého názoru vyjadřuje k papežovu ovlivnění Bramantem.

„Tys také věřil výmyslu tak lehce

*a odměňoval šířitele lží!“*¹⁸⁹

Bramantovy intriky patrně zapříčinily Michelangelův dočasný odchod z papežských služeb v roce 1506. O Bramanteho podílu na Michelangelově odchodu se konkrétně, jak již bylo zmíněno výše, Michelangelo vyjadřuje až v dopise z roku 1542.¹⁹⁰ Co zde Michelangelo považuje za odměnu, můžeme jen hádat. Podle literatury

¹⁸⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 281.

¹⁸⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 25.

¹⁸⁹ *Tamtéž.*

¹⁹⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 171.

a Vasariho životopisu architekta Bramanteho, v době Michelangelova odjezdu Bramante pracoval v Juliových službách na Chrámu sv. Petra.¹⁹¹

O Michelangelově zklamání z papeže, který raději věří někomu jinému, než jeho osobě, svědčí i třetí sloka:

*„Já doufal, že smím růst s tvou velikostí,
že nebude mě soudit něčí řeč,
nýbrž tvé váhy a tvůj mocný meč.“¹⁹²*

Tato část popisuje Juliovu mocnou a vlivnou postavu a Michelangelovu touhu a naději, že papežova původní přízeň z něj učiní velkého umělce.

Druhá sloka je plná vyčítavého tónu. Michelangelo zde své výčitky podle mého názoru směřuje na papeže za práci na Sixtinské kapli.

*„Sloužím a sloužil jsem ti celý věk
a patřím ti jak slunci proudy jasů.“¹⁹³*

Tento první a druhý verš v druhé sloce se podle mého názoru přibližují spíše k roku 1511, kdy byl Michelangelo okolnostmi a strachem z papežova hněvu donucen pracovat na výmalbě Sixtovy kaple.¹⁹⁴

O té skutečnosti více vypovídá následující dvojverší:

*„Ty ale nedbáš, co tu marním času,
a čím víc dřu, tím menší je tvůj vděk.“¹⁹⁵*

Michelangelo si tedy nebyl jistý papežovou přízní, jelikož měl s malířskou prací, konkrétně s technikou fresky velké problémy, dále zde nejspíše Michelangelo naráží

¹⁹¹ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29. Georg DENZLER – Clemens JÖCKLE, *Vatikán. Význam, dějiny, umění*, Kostelní Vydří 2007, s. 116–117.

¹⁹² *Michelangelo. Podoba...*, s. 25.

¹⁹³ *Tamtéž.*

¹⁹⁴ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 58.

¹⁹⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 25.

na papežův spěch s dokončením kaple.¹⁹⁶ Marněním času může Michelangelo myslet situaci, kdy žádal o propuštění z papežových služeb, jelikož mu fresky v Sixtinské kapli začaly plesnivět.¹⁹⁷ Podle Condiviho fresky plesnivěly ihned poté, co Michelangelo vymaloval na klenbu obraz vyjadřující biblickou potopu.¹⁹⁸ Tato situace by však báseň posouvala přibližně do roku 1509, kdy na malbě začal pracovat.¹⁹⁹ Nesmíme však v souvislosti s druhou slokou opomínat ani bohatou Michelangelovu korespondenci s rodinou z let, kdy pracoval na bronzovém Juliovi.²⁰⁰ Informace z dopisů, kdy měl Michelangelo se sochou velké trápení, by totiž také podle mého názoru mohly být podnětem k těmto Michelangelovým veršům. Báseň lze tedy považovat za jisté shrnutí různých neshod mezi Juliem II. a Michelangelem a také za důkaz Michelangelova zklamání z papežovy lehce ovlivnitelné osoby.

Osoba papeže Julia II. nezanechala Michelangelův život v klidu ani po papežově smrti. Pro toto tvrzení můžeme usuzovat z nově vznikajících nepříjemností a komplikací v Michelangelově životě, které přímo souvisejí s první Michelangelovou papežskou zakázkou, tj. se zhotovením Juliova náhrobku, a s papežovým přáním vyjádřeným těsně před vlastní smrtí, aby Michelangelo náhrobek v menším rozsahu dokončil.²⁰¹ Juliovou smrtí, která nastala čtyři měsíce po odhalení velkolepé Michelangelovy klenby Sixtinské kaple v roce 1513,²⁰² tedy začíná Michelangelův téměř nekonečný boj s Juliovými dědici o dokončení náhrobku v několikrát pozměněné podobě.²⁰³ A postupně během 40 let „tragédie“ náhrobku²⁰⁴ od roku 1516 probíhají i práce pro Juliovy nástupce, papeže Lva X., Klementa VII. a Pavla III. Ti výrazným způsobem, jak vyplývá s Michelangelovy pokračující korespondence a dokumentů, zasáhnou do sporu s Juliovými dědici za účelem získat si Michelangelovu uměleckou

¹⁹⁶ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 279–281. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29.

¹⁹⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 279.

¹⁹⁸ *Tamtéž.*

¹⁹⁹ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 54.

²⁰⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 37–45.

²⁰¹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 281. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 49.

²⁰² B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 59.

²⁰³ Po smrti Julia II. byly uzavřeny ještě čtyři smlouvy upravující původní Juliovy požadavky, poslední smlouva pochází z roku 1542. *Michelangelo. Podoba...*, s. 60–63, 68–72, 124–126, 161–164.

²⁰⁴ Michelangelo s přestávkami na náhrobku pracoval od roku 1505 do roku 1545. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 49.

osobnost pro vlastní služby.²⁰⁵ Aby mohl Michelangelo vykonávat služby pro nastupující Svaté otce, musela být otázka náhrobku několikrát přehodnocována a upravována. O tom svědčí třetí, čtvrtá a pátá smlouva o náhrobku, jelikož stále se ozývající hlasy Juliových dědiců a nově uzavřené smlouvy o náhrobku zamezovaly Michelangelovi přijímat nové závažnější pracovní zakázky.²⁰⁶

Jak tedy v souvislosti s touto „tragédií“ náhrobku vypadaly vztahy mezi Michelangelem a Svatými otci? Byl následující průběh nových kontaktů také natolik bouřlivý jako vztah s papežem Juliem II.? A jaký vliv měly události točící se kolem Juliova náhrobku na Michelangelovo postavení v papežských službách?

Nového mecenáše na pět let našel Michelangelo po Juliově smrti v osobě papeže Lva X., kterého znal ještě jako Giovanniho de' Medici ze svého mládí.²⁰⁷ Seznámili se na dvoře Giovanniho otce Lorenza de' Medici, u kterého Michelangelo v zahradách kláštera San Marco studoval antické sochařství.²⁰⁸ Oba chlapeci spolu vyrůstali, proto jejich vztah můžeme zpočátku považovat za téměř bratrský a přátelský.²⁰⁹ Prostřednictvím Michelangelova uměleckého ducha a papežova mecenášství, chtěl Lev X. zachovat a rozšířit slávu vlastního medicejského rodu v rodné Florencii.²¹⁰ Aby si Lev X. získal Michelangelovu pozornost, zaměřil se na jeho pýchu. Ta se týkala jeho údajného šlechtického původu, proto dal pokyn k upravení Michelangelova rodového erbu,²¹¹ do kterého nově zahrnuli „*medicejskou palla se třemi liliemi a papežovým monogramem*“.²¹² Podle mého názoru Lev X. velmi dobře znal a odhadl charakter umělce, a proto tato papežova vypočítavá pocta velmi zapůsobila na Michelangelovu povahu, která si zakládala na vlastní šlechtické historii. O tomto faktu svědčí i umělcovy osobní dopisy.²¹³ Tímto skutkem a novou neodolatelnou zakázkou na průčelí kostela San Lorenzo ve Florencii, kterou Michelangelo plánoval zhotovit jako „*zrcadlo*

²⁰⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 60–254.

²⁰⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 61, 69, 125.

²⁰⁷ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 66. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 43.

²⁰⁸ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 11. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259–263.

²⁰⁹ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 67.

²¹⁰ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 67. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 47.

²¹¹ G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 54.

²¹² *Tamtéž.*

²¹³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 197, 209, 213.

stavitelství a sochařství celé Itálie“,²¹⁴ si papežova osoba Michelangela k sobě připoutala, i když v této době byl vázán závazky druhé smlouvy o Juliově náhrobku. Díky Michelangelovu plánu můžeme sledovat jeho megalomanství a přeceňování vlastních sil. Toto vyplývá z jeho zmíněného plánového záměru na kostele San Lorenzo i z probíhajících prací na Juliově nedokončeném náhrobku, který Michelangelo podle Vasariho a Condiviho nerad opouštěl.²¹⁵ V tomto bodě můžeme vidět jisté nadšení a smutek, kdy Michelangelo chystá nový velkolepý projekt a zároveň nechce opouštět práci na stávajícím. Nakonec Lev X. zajistil vznik třetí smlouvy²¹⁶ a dohodu s Juliovými dědici, že umělec smí pro papeže pracovat a zároveň, že se bude ve Florencii i nadále věnovat pracím na sochách k Juliově hrobce.²¹⁷

Během přípravných návrhů a shánění nutných mramorů pro průčelí San Lorenzo můžeme v Michelangelově korespondenci nalézt dopis z 15. července 1518, ve kterém hovoří o své nové dílně a především o potřebě vhodného pozemku pro ni, který zakoupil od kapituly Santa Marie del Fiore u Santa Caterina. V tomto dopise sděluje, že „papež vydává buly, podle kterých se může krást“.²¹⁸ Z dopisu je zřejmé, že Michelangelo pozemek zakoupil za nadhodnocenou cenu. A když proti tak vysoké ceně protestoval, bylo mu sděleno, že se musí držet buly o prodeji, kterou obdrželi přímo od papeže. Na výše uvedené výpovědi z dopisu můžeme vidět jistou dávku Michelangelovy drzosti, jelikož byl dopis adresován kardinálu Giuliovi de' Medici, tedy přímo jednomu z členů papežovy rodiny. Zároveň o jednu takovou bulu Michelangelo otevřeně žádá ve svůj prospěch. V případě, že žádné takové buly papež Lev X. nevydává, žádá od kardinála dopomoc k právu.²¹⁹

Projekt týkající se průčelí San Lorenza však nebyl dokončen. Po nesnázích se zakupovanými mramory²²⁰ a Michelangelově nemoci²²¹ byla zakázka z blíže

²¹⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 74.

²¹⁵ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 37. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 281.

²¹⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 68–72.

²¹⁷ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 67. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 55. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 282. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 37–38.

²¹⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 82.

²¹⁹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 81–82.

²²⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 86. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 68–69. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 282–283.

nespecifikovaných důvodů po dohodě mezi umělcem a papežem 10. března 1520 rozvázána.²²² I když tato událost nasvědčuje k možnému konfliktu mezi umělcem Michelangelem a papežem Lvem X., jak tomu bylo v obdobné situaci za Julia II., k ničemu takovému nedošlo. Naopak Lev X. na přímluvu kardinála Giulia de' Medici svěřil Michelangelovi nový velkolepější projekt, kdy požadoval zhotovení medicejských náhrobků.²²³ Bohužel necelý rok po zadání této práce Lev X. umírá.²²⁴

Další neopomenutelnou osobnost v Michelangelově životě můžeme vidět v druhém medicejském papeži Klementovi VII., který na papežský stolec usedl v listopadu 1523 po nástupci Lva X., Hadrianovi VI.²²⁵ (Adriaan Floriszoon Boeyens, 1522–1523).²²⁶ Michelangelo se k osobě Klementa VII. vyjadřuje již necelý týden po jeho zvolení v dopise z 25. listopadu 1523, který byl určen Michelangelovu příteli, kameníkovi Domenicu Topolinovi žijícímu v Carraře.²²⁷ Píše zde: „*Jistě už víte, že byl kardinál Medici zvolen papežem, myslím, že se z toho každý raduje. Mám za to, že se tu bude v umění dít mnoho věcí, a proto mu služte dobře a věrně, aby mu to bylo ke cti.*“²²⁸ Jak víme, Michelangelo byl od svého učení v přímém kontaktu s rodinou Medicejů a není tedy divu, že zde nabádá ostatní k poslušnosti a také, že dává najevo svou radost z Klementova zvolení. Navíc Michelangelo viděl v papežově osobě naději pro umění v nejisté době válek v Itálii a o Itálii, v době plné snah reformovat církev.²²⁹ Michelangelova naděje se také upírala na urovnání vztahů s Juliovými dědici, jak vyplývá z jeho několika dopisů, kde prosí některé osoby z papežova okolí, aby mu v této věci pomohly.²³⁰ Papežova osoba se ve skutečnosti opravdu výrazně projeví v souvislosti k Juliovu náhrobku, kdy pomůže v jednání s Juliovými dotěrnými dědici a v roce 1532 zajistí vznik nové smlouvy. V této smlouvě se podoba náhrobku radikálně

²²¹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 84.

²²² *Michelangelo. Podoba...*, s. 92–93. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 37.

²²³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 71.

²²⁴ *Tamtéž.*

²²⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 283.

²²⁶ Nizozemský teolog, který cítil potřebu reformovat církev. Snažil se odstranit nepotismus, simonii a okázalost církve. Jeho snahy a neitalský původ italských kněží považovali za ohrožení jejich životního stylu. Než usedl na papežský stolec, byl vychovatelem Karla V., kterého se za svého pontifikátu snažil smířit s Františkem I. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 3–4. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 72.

²²⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 101.

²²⁸ *Tamtéž.*

²²⁹ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 72.

²³⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 107–110.

zjednoduší a Michelangelovi bude povoleno čtyři měsíce v roce pracovat pro papeže Klementa VII.²³¹

Z papežových činů týkajících se Juliova náhrobku lze usuzovat, že Klement VII. pokračoval v tradici navazování kontaktů s Michelangelem po vzoru Lva X., a tudíž se stal Michelangelovým novým patronem a zadavatelem.²³² Papežův vztah k umělci byl velmi důvěrný již za Klementova působení v pozici kardinála.²³³ V době na papežském stolci si Michelangelo s Klementem vyměnili několik dopisů týkajících se „tragédie“ náhrobku²³⁴. I samotný papež zanechával Michelangelovi srdečné vzkazy týkající se Michelangelova zdraví a práce.²³⁵ „Klement si Michelangela vážil jako svátosti a hovořival s ním důvěrně o vážných i méně vážných věcech jako rovný s rovným.“²³⁶ Z této Condiviho výpovědi a zmíněných vzkazů lze usuzovat, že vztah mezi nimi byl z obou stran velmi srdečný, přátelský a plný náklonnosti. Klement si také snažil, stejně jako jeho předchůdci, umělce k sobě připoutat, a tak Michelangelovi nabídl vyplácení měsíčního důchodu, který umělec nejprve odmítá. Ale nakonec je rád, že ve sporech s Juliovy dědici nezůstává bez finančního zajištění.²³⁷

Dokonce se v nejisté době vyhnání medicejského rodu z Florencie v letech 1527–1530 papež Klement VII. stal ochráncem Michelangelovy osoby.²³⁸ Michelangelo v této době žije ve Florencii a má řídit opevňování města, které se obávalo papežova hněvu.²³⁹ Když vezmeme v potaz, že se Michelangelo postavil proti medicejskému rodu, ze kterého papež pocházel, čekali bychom spíše papežův hněv než Michelangelovu ochranu. I tato situace je podstatným důkazem papežova obdivu Michelangelova umění a náklonnosti k jeho nestálé osobě. Michelangelo se nakonec

²³¹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 288. *Michelangelo. Podoba...*, s. 107–110, 124–126.

²³² Papež Klement VII. chtěl, aby Michelangelo pokračoval v pracích na medicejských náhrobech (zakázka od Lva X.), dále pověřil Michelangela zhotovením návrhu knihovny Laurenziana a vyslovil myšlenku na výmalbu oltářní stěny v Sixtinské kapli (Poslední soud byl později vymalován až na zakázku Pavla III.). B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 71–90.

²³³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 73.

²³⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 106–107.

²³⁵ G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 58.

²³⁶ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 286.

²³⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 106, 110–111, 134–135. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 73.

²³⁸ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 283–285. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 76–78.

²³⁹ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 76–77.

opět vrací na výzvu papeže do jeho služeb s tím, že mu nebude nic vyčítáno, pokud bude pokračovat v rozdělaných zakázkách.²⁴⁰

Roku 1533 žádá Klement VII. na Michelangelovi, aby provedl výmalbu oltární stěny v Sixtinské kapli. Michelangelo ve Florencii za Klementova života připraví k této zakázce několik přípravných kartonů. Když ale umělec dorazí v září roku 1534 do Říma, kde zůstane až do konce svého života, papež Klement VII. zemře.²⁴¹ V této nově vzniklé situaci Michelangelo kartony odkládá a zamýšlí pokračovat v dokončování Juliova náhrobku tak, jak vyplývá ze smlouvy uzavřené během pontifikátu papeže Klementa VII. v roce 1532.²⁴² Tato skutečnost mu však není umožněna, jelikož na papežský stolec usedne nový papež Pavel III., který velice stojí o Michelangelovo umění. Pavel III. si přeje mít Michelangela ve svých službách a povolá si umělce k sobě. Ten se snaží ze spolupráce s novým papežem vymluvit, jelikož chce konečně dokončit Juliovu hrobku a uzavřít tak celou „tragédii“ náhrobku. Dokonce papeže upozorní na smlouvu s Juliovými dědici uzavřenou Klementem VII. a doufá, že Pavel III. jeho závazky pochopí.²⁴³ O papežově reakci na Michelangelovo odmítnutí hovoří shodně Vasari²⁴⁴ s Condivim: „*Celých třicet let mám tohle přání a teď, když jsem papežem, se mi nemá splnit? Kde je ta smlouva, já ji roztrhám!*“²⁴⁵ V této výpovědi můžeme vidět papežovu zlost a touhu, kterou projevil ve vztahu k Michelangelově práci a Juliově náhrobku. Lze si na ní také potvrdit, že Michelangelo byl již velmi oblíbeným a významným papežským umělcem, jehož služeb si přál využít každý následující Svatý otec. Co se týče Juliova náhrobku a zmíněné smlouvy, kterou papež nevidí jako velkou překážku, soudím tak na základě jeho výpovědi, se papež Pavel III. dohodne s Juliovými dědici a Michelangela si připoutá v podobě výmalby *Posledního soudu* na oltární stěnu v Sixtinské kapli. Tuto situaci papež potvrdí 1. září 1535, kdy Michelangela jmenuje nejvyšším architektem, malířem a sochařem Vatikánského

²⁴⁰ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 44. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 285.

²⁴¹ M. BUONARROTI, *Požár smyslu...*, s. 184. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 51.

²⁴² B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 91.

²⁴³ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 46. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 289. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 61.

²⁴⁴ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 46.

²⁴⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 289.

paláce.²⁴⁶ Tuto udělenou poctu můžeme označit jako vrchol Michelangelovy kariéry, která se Pavlovými zakázkami ještě pozvedne. V dochovaném jmenování můžeme sledovat papežovo zaujetí Michelangelovým uměním, vyjádření papežovy úcty a uznání: „*tvé skvělé nadání jak v sochařství a malířství, tak ve veškeré architektuře, kterým jsi velkolepě vyzdobil sebe i náš věk tím, že ses nejen vyrovnal starověkým umělcům, ale je i předčil*“.²⁴⁷ Současně zde můžeme sledovat vyjádření velké náklonnosti k Michelangelově osobě, kterou dokládají tato slova: „*abychom Tě poctili svou obzvláštní přízní a láskou*“²⁴⁸ a dále „*jmenujeme tě naším důvěrným přítelem s veškerými milostmi, výhradami, čestnými povinnostmi a přednostmi, kterých užívají nebo mohou a si zvykli užívat ostatní naši důvěrní přátelé, k nimž Tě tímto přiřazujeme*“.²⁴⁹ Papežovu náklonnost k Michelangelovi potvrzuje i fakt, že při jmenování papež umělci slíbil vyplácení vysokého platu a důchodu, a to doživotně.²⁵⁰ Tímto jmenováním a dohodou s Juliovými dědici je práce na náhrobku pouze pozastavena.

Ke konečnému vyřešení „tragédie“ Juliova náhrobku dojde až roku 1542, kdy je na popud papeže Pavla III. vypracována nová, poslední smlouva, která celou situaci trvající přes třicet let uzavírá. V této smlouvě jsou zavrhnuta a zrušena veškerá usnesení, smlouvy a dohody, které do této doby existovaly.²⁵¹ Nová smlouva prakticky potvrzuje papežova slova z prvního setkání s Michelangelem, kdy papež Pavel III. chtěl původní smlouvu roztrhat.²⁵² Díky Pavlově osobě byl Michelangelo vysvobozen z rukou Juliových dědiců a podle mého názoru uvržen do rukou papežových. Uzavřením celé této těžké historie je papežovi Pavlovi III. umožněno v následujících letech (do Pavlovy smrti v roce 1549)²⁵³ využít Michelangelových služeb. V pokročilém stáří Michelangelo pro Pavla III., pro kterého úspěšně a s velkou spokojeností papeže již

²⁴⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 143.

²⁴⁷ *Tamtéž.*

²⁴⁸ *Tamtéž.*

²⁴⁹ *Tamtéž.*

²⁵⁰ *Tamtéž.*

²⁵¹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 161–164.

²⁵² Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 289. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 46.

²⁵³ M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*, s. 186.

v roce 1541 dokončil *Poslední soud* v Sixtinské kapli,²⁵⁴ ještě provede výmalbu Pavlovské kaple.²⁵⁵ Roku 1546 bude jmenován hlavním stavitelem Chrámu sv. Petra, na kterém bude dále pracovat až do konce života za Pavlových následovníků.²⁵⁶

Z těchto uvedených informací můžeme vidět pouze postoj Pavla III. k Michelangelovi. Jaký názor měl však Michelangelo na papeže? Po celou dobu řešení otázky Juliova náhrobku s papežem Pavlem III. můžeme říci, že Michelangelo nijak zvlášť o práci u papeže Pavla III. nestál, zpočátku v papežových přáních viděl jen další komplikace, které by mu znemožnily dokončit rozpracovaný Julioův náhrobek.²⁵⁷ Neoblomný papež mu však nedával na vybranou, a tak, jak vyplývá z Michelangelovy korespondence, později umělec vše svěřuje do papežových rukou. Pavel III. chce uzavřít celou záležitost týkající se Juliova náhrobku. „*Papež chtěl, abych maloval.*“²⁵⁸ Z této výpovědi a Michelangelových dopisů konkrétně vyplývá, že výmalby si přeje papež a je tedy na něm, aby se celá situace nějak vyřešila.²⁵⁹ Očividný Michelangelův nezájem o práci ve službách Pavla III. nám později vyvrací Michelangelova výpověď nacházející se v dopise z listopadu 1549. Tedy z roku kdy Pavel III. zemřel. „*Papežova smrt mi doopravdy způsobila veliký žal a nemalou škodu, protože mi Jeho Svatost přála a já doufal, že mi bude přát ještě víc.*“²⁶⁰ Lze říci, že Michelangelo v této výpovědi nakonec připouští, že díky papežovým zakázkám získal zajímavé pracovní příležitosti, klid a uzavření komplikované dlouhotrvající zakázky, úctu a finanční zajištění. Díky Pavlovi III. nepřekonal pouze dosavadní umění, ale i umění vlastní, a stal se inspirací pro následující generace.²⁶¹

Na základě všech zmíněných informací, lze říci, že tato kapitola přináší obraz ukazující vyvíjející se vztahy mezi Michelangelem a jeho papežskými zadavateli, kteří

²⁵⁴ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 91–99. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 47–51. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 289–293.

²⁵⁵ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 107–111. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 51–52. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 293–294.

²⁵⁶ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 112–124. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 52–60.

²⁵⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 289. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 46–47.

²⁵⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 172.

²⁵⁹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 158–161, 166–172.

²⁶⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 216–217.

²⁶¹ G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 78. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 98–99.

se snažili skrze Michelangelovo umění rozšířit vlastní i rodovou slávu všemožnými prostředky, jako bylo v případě Lva X. poukázání na Michelangelův údajný šlechtický původ, na kterém si Michelangelo výrazně zakládal, v případě Klementa VII. vyplácení měsíčního důchodu, obdobně se tak stalo i u Pavla III., který Michelangelovi svou úctu projevil skrze vyplácení doživotního platu a důchodu a také Michelangela jmenoval nejvyšším architektem, malířem a sochařem Vatikánského paláce. Díky těmto papežským ambicím, jejich mecenášství a projevované přízni bylo Michelangelovi umožněno plně rozvinout svou práci a zanechat následující pokolením ohromnou dávku umění a inspirace například v podobě malířských prací v Sixtinské kapli, sochařských prací na Juliově náhrobku a náhrobcích medicejské rodiny a také ukázkou architektonického umu prostřednictvím Chrámu svatého Petra.

Na základě dochované korespondence, Michelangelových básní a životopisů můžeme pozorovat bouřlivý vztah s papežem Juliem II., který byl velmi ovlivněný povahami jich obou a Michelangelovými nepřáteli, které získal i kvůli projevované přízni Julia II. Dokumenty nám také ukazují, jak osoba papeže Julia II. ovlivnila Michelangelův život. Juliova smrt, nedokončená zakázka a papežovo přání v ní pokračovat zapříčinily vznik několika komplikací, které hrály velkou roli v Michelangelově následném životě a práci. Díky Juliově náhrobku a jeho „tragédii“ můžeme sledovat propojení s Juliovy nástupci, s papežem Lvem X., Klementem VII. a Pavlem III., kteří výrazně zasáhli do pokračujících prací novými smlouvami a dohodami s Juliovy dědici a pomohli tak Michelangelovi se ze složité zakázky vymanit. V souvislosti s „tragédií“ náhrobku a Juliovy nástupci můžeme sledovat určitou analogii, která se týkala práce pro Juliovi nástupce. Lev X., Klement VII. i Pavel III. velmi stáli o Michelangelovo umění, ale nejprve se museli postupně vypořádat s Juliovy dědici, a teprve poté byl Michelangelo „předán do jejich rukou“. Z Michelangelova postoje můžeme vyčíst, že se nejprve všemožnými způsoby bránil papežským zakázkám, ale nakonec cítil, že díky nim se zvyšuje jeho ohlas.

Kromě nevyzpytatelného vztahu s Juliem II. Michelangelo udržoval s papeži velmi přátelské až bratrské vztahy plné náklonnosti, které pomohly rozšířit jeho slávu. Významnější než sláva ale bylo to, že se z Michelangela roku 1540 stal společností uznávaný umělec a to na základě papežského dekretu, který vyvázal sochaře

z cechovního systému. Sochařská činnost tedy přestala být v římském prostředí považována za mechanickou práci a stala se skutečně ceněným uměním.²⁶²

²⁶² P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 89.

4 Michelangelo a velcí umělci jeho doby

Ačkoli Michelangelo vystupuje jako zamyšlený a osamocený umělec,²⁶³ jeho práce pro významné osobnosti, komplikovaná povaha a unikátní díla byla často tváří v tvář konfrontována s uměním a osobnostmi dalších renesančních umělců, kteří Michelangela s úctou obdivovali, nesčetněkrát napodobovali i otevřeně odmítali. Konkrétně je tedy tato kapitola zaměřena na konfrontaci Michelangela s Leonardem da Vincim (1452–1519),²⁶⁴ který je považován za Michelangelova uměleckého soka a o generaci staršího předchůdce,²⁶⁵ a s Raffaelem Santim (1483–1520),²⁶⁶ který se stal Michelangelovým velkým obdivovatelem a napodobitelem. Dokonce Michelangelovy práce, zejména ty v Sixtinské kapli, zcela pozměnily Raffaelův pozdější projev malířského umění.²⁶⁷ Tito umělci včetně samotného Michelangela jsou považováni za vrchol renesančního umění.²⁶⁸ Tato kapitola má za úkol nastínit, kdo tito umělci byli, jakým uměním se zabývali a jaké jsou jejich významné práce. Ale zejména má tato kapitola ukázat, v jakých momentech se tito umělci střetli s Michelangelem, jakým způsobem docházelo k jejich vzájemnému ovlivňování a jaké situace a názory byly obdobou nebo protikladem těch Michelangelových.

Dále se tato kapitola obrací k dalšímu renesančnímu umělci, Donatu Bramantovi (1444–1514),²⁶⁹ který působil současně s Michelangelem a Raffaelem na papežském dvoře a stal se výraznou postavou v Michelangelově životě. Bramanta můžeme považovat za jednoho z největších Michelangelových nepřátel a odpůrců, který se snažil různými intrikami a manipulacemi Michelangelovu uměleckou postavu

²⁶³ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 300. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 62. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 65.

²⁶⁴ Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 1–19. Laura GARCÍA SÁNCHEZ, *Géniové umění. Leonardo da Vinci*, Praha 2007. Frank ZÖLLNER, *Leonardo da Vinci*, Kolín nad Rýnem 2004. Charles NICHOLL, *Leonardo da Vinci. Vzlety mysli*, Praha 2006. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 233–234. Jaromír PEČÍRKA, *Leonardo da Vinci*, Praha 1977. M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 211–216.

²⁶⁵ T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 110.

²⁶⁶ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26–71. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael...* Jaromír, PEČÍRKA, *Raffaello Santi*, Praha 1941. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 113–115. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 379–380. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 110–113. M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 341–348.

²⁶⁷ M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 341. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 116.

²⁶⁸ P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 115–116. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 110.

²⁶⁹ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 21–34. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 114–115. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 77–82. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 46.

zdiskreditovat.²⁷⁰ V práci jsou popsány situace a některé intriky, které ovlivnily Michelangelovu práci pro papeže Julia II., a je ukázáno, jak se změnil Michelangelův názor na Bramantovu práci na konci jeho života. Veškeré informace se opírají o životopisy těchto umělců sepsaných Georgiem Vasarim,²⁷¹ jsou konfrontovány s Michelangelovým životopisem od Ascania Condiviho²⁷² a odbornou literaturou, především jsou poté porovnány a doplněny o poznatky z Michelangelovy soukromé korespondence a básní.²⁷³ Kapitola nejprve lehce představuje výše zmíněné umělce kromě Michelangela, jelikož o jeho životě bylo podrobněji pojednáno v první kapitole. A poté se zaměřuje na události a situace, které umožňují Michelangela s vybranými umělci konfrontovat.

Než tedy přistoupíme ke konkrétním událostem, považuji za nutné si tyto tři Michelangelovi současníky v krátkosti představit. Leonardo da Vinci je jedním z nejslavnějších renesančních umělců, který je díky svému širokému nadání považován za opravdového renesančního člověka. Nevěnoval se pouze umění, ale i přírodním vědám, hudbě, technice a poznávání anatomie.²⁷⁴ Jak je zřejmé z jeho data narození, byl nejstarším z našeho čtyřúhelníku umělců. Ve svém životě převážně působil ve Florencii a Miláně, vytvořil nový styl portrétování a je znám pro svůj zájem o kompozici a perspektivu.²⁷⁵

Zatímco Leonardo s Michelangelem byli všestranně zaměřeni, Bramanta můžeme považovat především za architekta, který působil stejně jako Michelangelo ve službách papežů Julia II. a Lva X. Než se stavitel dostal do papežských služeb, cestoval po Itálii, kde studoval antické stavby a pracoval na drobných zakázkách, na kterých si mohl vyzkoušet v praxi své teoretické poznatky.²⁷⁶ „*Těmito pracemi si získal Bramante v Římě takovou pověst, že ho považovali za nejlepšího stavitele.*“²⁷⁷

²⁷⁰ T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 114–115. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 49. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

²⁷¹ Giorgio VASARI, *Životopisy...*

²⁷² Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 256–305.

²⁷³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 9–254. M. BUONARROTI, *Požár smyslů...*

²⁷⁴ T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 112. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 233. M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 211. J. PEČÍRKA, *Leonardo da Vinci*, s. 7–10.

²⁷⁵ M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 11. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 110–113.

²⁷⁶ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 22–24. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 77–80.

²⁷⁷ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 24–25.

Inspirovaný a zaujatý antickými vzory vytvořil pro papeže mnoho monumentálních architektonických návrhů. Realizované architektonické úpravy a stavby neměly v Římě konkurenci, „podle mínění všech nebylo krásnější stavby v Římě od doby antické“.²⁷⁸ Díky úspěšné práci, jak je zřejmé z výše uvedených citací, byl Bramante u papežského dvora ceněn a jeho hlas měl při ovlivňování papeže Julia II. velkou váhu.

Není tedy divu, že na Bramantovu přímluvu byl do papežských služeb přijat i jeho mladý přítel Raffael Santi, malíř a architekt vrcholné renesance. V Bramantových a Michelangelových stopách Raffael nejvíce pracoval pro papeže Julia II. a Lva X., zajímal se o uchovávání antických památek (o obnovu antického Říma) a roku 1515 se stal konzervátorem římských starožitností.²⁷⁹ Zatímco se Michelangelo dožil téměř devadesáti let a měl tedy možnost tvořit necelé století, Raffael žil pouhých třicet sedm let.²⁸⁰ I za tak poměrně krátké životní období se Raffaelovi podařilo vytvořit nezapomenutelné umělecké dílo inspirované Michelangelovými a Leonardovými malířskými pracemi.²⁸¹

Michelangelovy počátky v umělecké tvorbě jsou obdobně jako u Leonarda da Vinciho, Raffaela, Bramanta i jiných umělců nasměrovány ke kresbě.²⁸² Jak je nám již známo z předchozí kapitoly, Michelangelo byl v dětství vlastní rodinou kárán a bit za činnosti spojené s uměním.²⁸³ Michelangelovo nadání ke kresbě a malbě se snažila jeho rodina potlačit. Živit se kresbou totiž považovali za nedůstojné vůči svému domnělému šlechtickému původu. Dále si Michelangelův otec nepřál mít ze syna pouhého řemeslníka v podobě malíře, když členové jeho rodiny vykonávali

²⁷⁸ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26.

²⁷⁹ O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 70.

²⁸⁰ Pravděpodobně Raffael zemřel v den svých narozenin (na Velký pátek 6. dubna 1520) na horečnaté onemocnění, které lékaři nesprávně léčili jako horečku z nachlazení. Malíř jim nesdělil pravou příčinu horečky. Podle Vasariho podlehl svým láskám (milenkám), podle literatury Raffael zemřel na zápal plic pravděpodobně způsobený činností spojenou s vykopávkami v Římě. Raffaelo da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 67–68. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 76.

²⁸¹ P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 113–115.

²⁸² Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259–260. Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 22. Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 1–3. Raffaelo da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 27.

²⁸³ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 259–260. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 7.

ve většině případů úřednické funkce.²⁸⁴ V tomto přístupu rodiny se Michelangelo odlišuje od zbylých třech umělců.²⁸⁵

Oproti odmítavému postoji vůči uměleckému zaměření ze strany Michelangelova otce, bylo Leonardovo, Raffaelovo i Bramantovo kreslířské nadání ze strany jejich otců podporováno.²⁸⁶ Geniální Leonardo sice vynikal i v počtech a vědách, ale jeho otec Piero da Vinci si všiml malířského talentu a synovy kresby odnesl na posouzení k příteli Andreovi del Verocchio,²⁸⁷ který byl chlapcovými skicami nadšen a žádal Piera o svolení vzít Leonarda do učení.²⁸⁸ Obdobnou situaci můžeme vidět i u Raffaela. Dokonce Raffaelův otec Giovanni Santi byl ne příliš významným, ale dobrým malířem, od kterého Raffael měl možnost získat základy k malbě,²⁸⁹ a tak podle mého názoru lze říci, že jeho cesta k malířství byla přirozenější než u ostatních jmenovaných umělců.²⁹⁰ Později v malířských studiích Raffael pokračoval na otcovo přání u Pietra Perugia.²⁹¹

I když je u všech těchto umělců popisován velký talent, bylo nutné, aby jej mladí umělci někde rozvinuli a zdokonalili. Jak už bylo výše zmíněno, Leonardo a Raffael nastoupili do uměleckých dílen, obdobná situace nastala i u Michelangela, který se kresbě učil v dílně Domenica a Davida Ghirlandaiových²⁹² a později navštěvoval zahradu Lorenza de' Medici plnou antických starožitností.²⁹³ V této souvislosti můžeme sledovat mezi těmito událostmi jistou analogii, kdy je u jednotlivých mladých umělců

²⁸⁴ O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 9. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 9. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 57.

²⁸⁵ Rodičovské zklamání z výběru povolání svých potomků můžeme sledovat i u jiných renesančních umělců, např. Brunelleschiho. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 57.

²⁸⁶ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 22. Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 1–3. Raffaelo da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 27.

²⁸⁷ Italský renesanční sochař, pokračovatel nejvýznamnějšího raného renesančního sochaře Donatella. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 109–110.

²⁸⁸ Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 2–4. J. PEČÍRKA, *Leonardo da Vinci*, s. 10.

²⁸⁹ O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 8.

²⁹⁰ V renesanční Itálii bylo běžné, že syn vykonával stejné zaměstnání jako jeho otec, proto lze v některých případech (jako u Raffaela) vnímat malířství (umění) jako rodinné zaměstnání, které bylo podporováno cechovním systémem. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 55–57.

²⁹¹ Renesanční malíř, který žil asi v letech 1446–1523. Papež Sixtus IV. jeho a další umělce pověřil freskovou výzdobou Sixtinské kaple. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 114.

²⁹² Vedli uměleckou dílnu ve Florencii. Pocházeli z prostředí řemeslníků, kteří pracovali s ozdobným zbožím (ghirlanda). Domenico také pracoval na freskách v Sixtinské kapli. Za zmínku stojí jejich velká trvanlivost a kvalita fresek. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 109.

²⁹³ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 261–263. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 9–12. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 12.

rozpoznáno umělecké nadání, které je ze strany rodiny podporováno, s výjimkou Michelangela, a poté jsou všichni dáni na studia do různých malířských dílen.

Michelangelo a Leonardo da Vinci se nelišili pouze věkem, ale i názory na malířství, sochařství a umění vůbec. Prvotní rozdíl v jejich vnímání malířské práce můžeme vidět v období, kdy se jejich cesty střetly při získání významné práce, která byla Leonardovi da Vincimu zadána roku 1503 a Michelangelovi v polovině roku 1504. Zakázka požadovala vytvoření dvou freskových obrazů rozměrných velikostí pro Radní síň Paláce signorie ve Florencii. Leonardo měl namalovat bitvu u Anghiari a Michelangelo bitvu u Casciny. Oba tyto boje byly Florent'any považovány za významné události. Bitva u Anghiari se uskutečnila 29. června 1440 proti Milánu, zatímco bitva u Casciny proběhla již 30. července 1364 proti Pise.²⁹⁴ Z obou konfliktů vyšla Florencie vítězně. Tyto triumfy měli umělci zachytit tak, aby nebyly zapomenuty.

Díky této příležitosti měla být vedle sebe umístěna díla dvou renesančních velikánů.²⁹⁵ Oba dva na úkolu pracovali osamoceně a zhostili se ho rozdílným, osobitým způsobem. Leonardo v Bitvě u Anghiari poprvé ve vlastním umění uplatnil zpodobnění pomsty a krutosti, zatímco Michelangelo pokračoval ve svém obdivu krásy nahých lidských těl, kterou Leonardo v předchozích letech razantně odmítal kvůli nevzhlednému zobrazování a rivalitě s Michelangelem.²⁹⁶ I tak se zkušený umělec nechal Michelangelovým stylem ovlivnit. Důsledkem této události můžeme v da Vinciho pozdních anatomických skicách objevit několik kreseb dotýkajících se Michelangelova ideálu zobrazující svalnaté figury,²⁹⁷ který měl později vliv i na další generace umělců.²⁹⁸ V tento moment tedy můžeme vidět jistou dávku Michelangelova raného velikánství. Nejen vliv Michelangelův, ale i Leonardův se dále ukázal v díle Raffaella Santiho.

Ten jako jednadvacetiletý přišel do Florencie, protože chtěl spatřit společností opěvované da Vinciho a Michelangelovy kartony bitev u Anghiari a Casciny.

²⁹⁴ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 37–39. L. GARCÍA SÁNCHEZ, *Géniové umění...*, s. 64.

²⁹⁵ E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 20.

²⁹⁶ Ch. NICHOLL, *Leonardo da Vinci...*, s. 414. L. GARCÍA SÁNCHEZ, *Géniové umění...*, s. 64. E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 20–21.

²⁹⁷ Ch. NICHOLL, *Leonardo da Vinci...*, s. 424. F. ZÖLLNER, *Leonardo da Vinci*, s. 77.

²⁹⁸ E. ARNAU GUBERN, *Géniové umění...*, s. 21. F. ZÖLLNER, *Leonardo da Vinci*, s. 77.

Společnost vnímala rozdílný generační a umělecký přístup malířů (Leonardovi při zadávání práce bylo 51 let a Michelangelovi 29 let) a pečlivě sledovala, jak bude práce na freskách pokračovat.²⁹⁹ Není tedy divu, že tato dvě velká díla zanechala v mladém přicházejícím umělci tak velký dojem, který dokládá Vasariho tvrzení, že Raffael obě díla „uznal za božská“.³⁰⁰ Podle mého názoru tuto výpověď potvrzuje prvotní Raffaelův posun a změna vlastního přístupu k umění. Tyto změny jsou patrné v tom, že Raffael poté často ve svých obrazech užíval Leonardovu trojúhelníkovou a Michelangelovu kruhovou kompozici a různé další motivy vycházející z prací obou umělců, u kterých vnímal jistou odlišnost.³⁰¹ Raffaela s Michelangelovým stylem také spojuje obdiv a hledání krásy postav, které zobrazil ve svém ztvárnění madon, jimiž se, včetně jiných svých děl pro Florencii, v následujících letech zviditelnil.³⁰²

Zatímco společnost a Raffael obdivovali *Bitvu u Casciny*, roku 1505 se na dvoře Julia II. setkal Michelangelo povoláný do papežských služeb s Bramantem, který pro Svatého otce už 5 let stavěl. Michelangelo měl pro Julia vytvořit vznešený náhrobek s mnoha sochami.³⁰³ Umělcův talent a pracovitost brzy našly v papeži obdivovatele a jeho přízeň vyvolala u ostatních závist.³⁰⁴ Do této skupiny patřil i Bramante, který měl z Michelangelova působení na papežském dvoře obavy. Věděl, že Michelangelo zná některé jeho prohřešky a chyby, kterých se dopustil při stavbě několika budov, jelikož nežil zrovna příkladným životem a často velmi rychle peníze od Julia II. utratil, proto se je snažil vydělat zpět.³⁰⁵ A jak vypovídá následující komentář, svou práci i odbýval. „Stavěl zdi ze špatného materiálu a málo pevné a bezpečné vzhledem k jejich výšce a šířce.“³⁰⁶ Condivi a Vasari poté vypovídají, že kvůli těmto Bramantovým chybám

²⁹⁹ G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 16–21.

³⁰⁰ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29.

³⁰¹ Vliv Leonarda da Vinciho je zřetelný na některých Raffaelových kresbách (barva uhlí) a portrétech jako byla *Madalena Doni*. Michelangelův a da Vinciho vliv najdeme například v Raffaelově *Madoně se stehlíkem*, kde využil jejich rozdílného vnímání estetiky. Monumentalitu Michelangelových postav můžeme najít v *Athénské škole*, která je inspirována stejně jako většina pozdějších Raffaelových prací klenbou v Sixtinské kapli. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 116. M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 344–346. T. COPPLESTONE, *Michelangelo*, s. 110–113.

³⁰² Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29–33. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 17–20, 24.

³⁰³ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 42–45.

³⁰⁴ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 20.

³⁰⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 44.

³⁰⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

musely být v pozdějších letech jeho stavby kvůli propadům zpevnovány a podpírány novými pilíři.³⁰⁷ V této chvíli můžeme vidět jistý rozpor ve Vasariho životopisu. Na jedné straně Bramanta, jak je jeho zvykem i u jiných umělců, vyzdvihuje nad ostatní architektky a stavitele. Dokonce v závěru životopisu píše, že byl „*vždy čestný a velmi skvělý*“,³⁰⁸ ale zároveň na něj prozrazuje i jeho negativní chování.³⁰⁹ Toto, v případě Michelangela ve Vasariho životopise nenajdeme, jelikož v jeho osobě viděl naprostého génia, jak je zřejmé z celého životopisu. O tomto názoru také do jisté míry vypovídají Michelangelovy dopisy adresované přímo Vasarimu.³¹⁰

Jak tedy probíhaly Bramantovy intriky vůči Michelangelovy? Bramante se ze strachu pokusil změnit papežův názor týkající se myšlenky nechat si vystavět náhrobek už nyní, za svého života. Na těchto událostech můžeme do jisté míry pozorovat ovlivnitelnost papeže Julia II., který podlehne Bramantovým intrikám a dá Michelangelovi záminku Vatikán opustit. Také je na této situaci vidět, že i když byl Michelangelo velmi obdivovaný a napodobovaný již od svého mládí, v této chvíli to v případě papeže Julia II. nepomohlo. Můžeme také říci, že Bramante touto intrikou spustil kolotoč nepřijemností, které se budou týkat Juliova nedokončeného náhrobku a které budou Michelangela provázet téměř čtyřicet let.³¹¹ Podle korespondence z roku 1506 není podle mého názoru jisté, zdali Michelangelo v době svého odjezdu věděl o Bramantových intrikách. V dopise z 2. května 1506 Michelangelo píše o situaci, která se stala v papežském paláci a o Juliově obratu v jeho přízni. Juliův obrat jej udivil a dal mu záminku k odjezdu. Zde Michelangelo konkrétně Bramanta nebo někoho jiného nejmenuje a přímo neobviňuje. Sice v tomto dopise uvádí, že papežův obrat není jediný důvod jeho odjezdu, ale že o něm nechce nic konkrétního sdělovat.³¹² Z Michelangelových slov je dle mého názoru znát jistá dávka strachu, kterou dokládá i tato věta: „*zůstanu-li déle v Římě, bude dříve hotový náhrobek můj než papežův*“.³¹³ Koho se obává, nám ale nesděluje. Odborná literatura však hovoří o tom, že se bál

³⁰⁷ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271. Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26.

³⁰⁸ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 31.

³⁰⁹ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 26.

³¹⁰ *Michelangelo. Podoba...*, s. 219–243.

³¹¹ Podrobněji v předchozí kapitole.

³¹² *Michelangelo. Podoba...*, s. 26–27.

³¹³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 26.

Bramanta, kterému jeho odjezd umožnil dalšího dne položit základní kámen Chrámu svatého Petra.³¹⁴

K přímému obvinění Bramanta dojde až v dopise z 24. října 1542, ve kterém Michelangelo popisuje celou zamotanou historii Juliova náhrobku.³¹⁵ „*Všechny neshody, které vznikly mezi papežem Juliem a mnou, vyvolala závist Bramanta a Raffaela z Urbina.*“³¹⁶ Tady teprve můžeme s jistotou říci, že Michelangelo věděl o nepřátelství, a dokonce, že celou situaci nezpůsobil Bramante sám. Jaký podíl měl na odjezdu Raffael, nám prameny nesdělují. Ale jak uvádím výše, Michelangelovu práci velmi obdivoval a napodoboval, díky němu mohl novým směrem rozvíjet své nadání. Podle mého názoru neměl důvod Michelangelovi škodit a navíc byl do papežských služeb pozván až roku 1508.³¹⁷ Je tedy možné, že Michelangelo zde myslí neshody s papežem Juliem II. obecně, a ne pouze ty, které se týkaly papežova náhrobku a Michelangelova odjezdu z Říma.

Tato zmíněná intrika však nebyla Bramantovou jedinou. Později viděl, že se mu jeho původní zlomyslnost zcela nezdařila a Michelangelo se vrací zpět do Říma. Proto se znovu pokusil zapůsobit na Julia II. a vnuknul mu myšlenku, ať si nechá od navrátilivšího se umělce místo zhotovení náhrobku vymalovat klenbu Sixtinské kaple, kde může ukázat svou plnou oddanost.³¹⁸ Zde opět můžeme sledovat ovlivnitelnost Juliovy postavy a Bramantovu závistivou a strachující se povahu. Tento intrikán si společně s ostatními nepřáteli myslel, že malířskou práci Michelangelo jako zatvrzelý sochař buď odmítne, a papež jej nadobro vyžene ze svého paláce, nebo tuto práci jako nezkušený malíř nezvládne a pošpiní si tak vlastním přičiněním dobrou pověst.³¹⁹

S touto událostí souvisí i fakt, že roku 1508 se k papežskému dvoru nepřipojuje pouze Michelangelo, ale i prakticky neznámý, mladý Raffael Santi, který zanechává výtvarných prací ve Florencii a na pozvání papeže Julia II. přichází do Říma, kam je

³¹⁴ B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 44., *Michelangelo. Podoba...*, s. 26. O. J. BLAŽÍČEK, *Michelangelo*, s. 26.

³¹⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 167–171.

³¹⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 171.

³¹⁷ O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 26. M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 343.

³¹⁸ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 25–26.

³¹⁹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 276. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 25–26. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 25. B. MRÁZ – M. MRÁZOVÁ, *Michelangelo*, s. 49.

zaveden na základě přímluvy svého krajana, přítele a papežova architekta Donata Bramanta, který znal jeho talent, a podle mého jej chtěl využít proti Michelangelově osobě.³²⁰ Mladý malíř měl v papežských službách pracovat na výmalbě právě dostavěných papežských komnat ve Vatikánu, jež se po dokončení staly rovnocenným protějškem Michelangelovy Sixtiny. Fresky v papežových komnatách (tzv. stanzích, nom. sg. stanza) nesou na architektonickém iluzivním pozadí alegorické motivy teologie, poezie, práva a filozofie.³²¹ Nejslavnější z těchto fresek je dnes známá pod názvem *Athénská škola*³²² (alegorie filozofie), ve které malíř zobrazil významné antické filozofy a myslitele. Ve fiktivních tvářích filozofů byly později spatřovány tváře umělcových současníků.³²³ Na základě literatury lze říci, že Michelangelo by měl představovat zamyšleného Hérakleita,³²⁴ Leonardo da Vinci Platóna³²⁵ stojícího v centru obrazu a Bramante je zobrazen v postavě Eukleida³²⁶ vysvětlujícího geometrické teorie.³²⁷ V Raffaelově životopise sepsaném Vasarim je zmínka pouze o podobě dvou postav, o Bramantovi a samotném Raffaelovi. Vasari stejně jako literatura řadí Bramantovu podobu k postavě s kružidlem,³²⁸ tato postava by tedy mohla být symbolem architekta. Kružidlo bylo již ve středověké ikonografii považováno za atribut geometrie.³²⁹ Osobu, která je s ním znázorněna, řadí mezi stavitele.³³⁰ Dále na této fresce můžeme vidět i Raffaelův autoportrét v osobě mladého bezvýznamného muže stojícího v hloučku postav na kraji obrazu.³³¹ Podle Vasariho a literatury je to muž, který svým pohledem má upoutat naši pozornost.³³² Je možné, že Raffael tímto zpodobněním chtěl umělcům vyjádřit svou veškerou úctu a obdiv.³³³ Domnívám se, že

³²⁰ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 34–35. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 26.

³²¹ O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 26–31.

³²² David SPENCE, *Michelangelo*, Praha 2010, s. 7.

³²³ M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 346. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 31.

³²⁴ Hérakleitos z Efesu byl řecký filozof, který žil přibližně na přelomu 6. a 5. století př. n. l. Jan OTTO, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Díl 11*, Praha 1891, s. 119.

³²⁵ Platón je považován za představitele klasické antické filozofie. Z jeho pojetí byly odvozeny personifikace ctností a neřestí ve výtvarné teorii. James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha – Litomyšl 2008, s. 21. J. OTTO, *Ottův slovník... Díl 19*, s. 859–866.

³²⁶ Eukleidés byl řecký geometr, který žil ve 3. století př. n. l. Jeho postava je v teorii malířství považována za personifikaci geometrie. J. HALL, *Slovník námětů...*, s. 132. J. OTTO, *Ottův slovník... Díl 8*, s. 808–810.

³²⁷ M. RICKETTS, *Renesance. Mistři...*, s. 346. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 31.

³²⁸ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 35.

³²⁹ J. HALL, *Slovník námětů...*, s. 105.

³³⁰ J. HALL, *Slovník námětů...*, s. 235.

³³¹ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 35. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 31.

³³² *Tamtéž*.

³³³ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 34–35. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 26–31.

Michelangelovi a da Vincimu patrně za jejich malířské umění, kterým byl Raffael velmi ovlivňován, a Bramantovi za jeho přímluvy ve prospěch Raffaela u papežského dvora. Podle Johnsona je však v *Athénské škole* vše jasné, nic nám neskrývá a nevyjadřuje žádné dvojznačnosti.³³⁴

Papež Julius II. byl s Raffaelovou prací velmi spokojen, dokonce nechal některé staré malby v pokojích odstranit a Raffael je měl nahradit vlastními. Tento úspěch v papežských komnatách se také stal, před přijmutím zakázky k výmalbě klenby v Sixtinské kapli, jednou z Michelangelových obav. Myslel si, že není schopen toto malířské umění překonat a zavděčit se papeži.³³⁵

Intriky však nekončí ani po konečném Michelangelově přijetí práce v Sixtinské kapli. Zde můžeme vidět Bramantovu urputnost a odhodlanost Michelangelovu osobu zdiskreditovat. K této negativní činnosti bylo využito lešení, které dostal Bramante za úkol postavit v Sixtinské kapli na papežův příkaz. Bramantův způsob výstavby by v klenbě zanechal velké otvory, které by celou malbu v konečném výsledku porušily. Michelangelo představující si problémy, které by na konci práce vznikly, se s intrikánem sešel a ptal se, jak se díry po odstranění lešení zakryjí.³³⁶ Bramante jen odpověděl: „*To se rozmyslí potom, jinak se to nemůže udělati.*“³³⁷ Michelangelo si myslel, že mu je tímto způsobem naznačováno otevřené nepřátelství, anebo je architekt natolik neschopný, že neumí postavit vhodné lešení. Tato druhá možnost je podle mého názoru a na základě literatury vzhledem k Bramantově pověsti a vzniklým zajímavým stavbám méně pravděpodobná,³³⁸ i když Condivi uvádí, že Bramante jiným způsobem lešení vystavět neuměl.³³⁹ Spor o lešení vyřešil až papež Julius, který nechal Bramantovo lešení strhnout a nové si měl Michelangelo postavit sám. Tak nechal sestavit lešení na podpěrách, na kterém poté trávil v letech 1508–1512 veškerý svůj

³³⁴ P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 114.

³³⁵ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

³³⁶ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 27. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 299. G. NÉRET, *Michelangelo*, s. 25.

³³⁷ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 27.

³³⁸ G. DENZLER – C. JÖCKLE, *Vatikán...*, s. 116. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 46.

³³⁹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 299.

čas.³⁴⁰ To, že papež v této chvíli nevyhověl pleticháři, nám podbízí myšlenku, že se Bramante na svůj vliv již nemůže plně spoléhat, a že roste vliv Michelangelův. Zatímco se o této příhodě Vasari rozepisuje velmi detailně, Condiviho životopis tuto situaci nezmiňuje přímo v souvislosti se Sixtinskou kaplí a Bramantovou intrikou. Tuto událost uvádí společně s tím, čím se Michelangelo obecně zabýval a ve spojitosti s Chrámem svatého Petra.³⁴¹

Hotové Michelangelovy fresky v Sixtinské kapli se staly novým podnětem k dalšímu Raffaelově malířskému vývoji. I když byly fresky v papežských komnatách nádherné a obdivované, Raffaelovým obrazům, i když pečlivě a s velkým zájmem studoval klasické antické památky, chyběla antická mohutnost a vznešenost, kterou získal po shlédnutí fresek v Sixtinské kapli vytvořených pouze Michelangelovou rukou. I když si Michelangelo nepřál, aby kdokoliv viděl jeho práci nedokončenou,³⁴² Raffaelo jeho klenbu spatřil. Stalo se tak prostřednictvím Bramanta, kterému byly ponechány klíče od Sixtiny. Pustil ho sem, „*aby si prohlédl Michelangelovo dílo a pronikl do jeho tvoření*“.³⁴³ Z této výpovědi je zřejmé, že Bramante chtěl využít svého učenlivého chráněnce a jeho umění a zastínit jím svého nepřítele. Raffael zaujatý krásou Sixtinské kaple později dokonce přemaloval některé své již hotové obrazy. O tom, že Michelangelo věděl o svém vlivu na mladého malíře a jeho přítomnosti v Sixtinské kapli svědčí tento Vasariho komentář: „*Michelangelo, když později tu [Raffaelovu] malbu uviděl, poznal ihned, a bylo tomu tak skutečně, že Bramante udělal tu špatnost, aby posloužil Raffaelovi a zvětšil jeho slávu.*“³⁴⁴ Dokonce v již výše zmiňovaném dopise z 24. října 1542 Michelangelo o Raffaelovi píše, „*co měl v umění, to měl ode mně*“.³⁴⁵ Lze říci, že tato slova potvrzují Vasariho výpověď. A také Michelangelo touto výpovědí dává najevo, že Raffaelova sláva je jeho zásluhou tak veliká. Studium Michelangelových postav v uzavřené kapli mladému malíři totiž zajistilo další významné práce, například pro bohatého římského obchodníka Agostina Chigiho, který si přál vymalovat kapli kostela Santa Maria della Pace. Tato malba plná

³⁴⁰ Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 27. Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 299.

³⁴¹ Život Michelangela Buonarrotiho sepsaný Ascaniem Condivim z Ripatransone, in: *Michelangelo. Podoba...*, s. 299.

³⁴² *Michelangelo. Podoba...*, s. 44–45.

³⁴³ Raffaelo da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 41.

³⁴⁴ Raffaelo da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 41–42.

³⁴⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 271.

pohybu, Sibyl s anděly a Proroků vytvořených po vzoru Michelangela jej posunula mezi nejvýznamnější renesanční umělce.³⁴⁶

Když se od Sixtinské kaple posuneme dále, dostaneme se k nové možnosti srovnání Michelangela s Leonardem da Vincim a to prostřednictvím zájmu francouzského krále Františka I.,³⁴⁷ který se oba snažil získat pro své umělecké potřeby. Tato situace nám poskytuje možnost konfrontovat da Vinciho přístup k francouzskému králi s přístupem Michelangelovým.

Zatímco je Michelangelo v Itálii držen láskou a starostí o svou rodinu a papežskými zakázkami,³⁴⁸ tak čtyřiašedesátiletého da Vinciho v Itálii nic nedrží.³⁴⁹ Leonardo vytlačován nastupující generací umělců s Michelangelem v čele z Itálie roku 1516 odchází. Doufá, že je mu Francie, obdivující jeho styl, schopná nabídnout lepší podmínky pro život a uznání, kterého se mu v některých případech od jeho patronů nedostávalo.³⁵⁰ Mnohem dříve než dostane francouzskou pozvánku Michelangelo, da Vinci zájmu francouzského krále využívá a již roku 1516 odejde k francouzskému dvoru, kde zůstane do své smrti v květnu 1519 po tři roky jako malíř a inženýr. Přístup, obdiv a hluboký vztah s francouzským králem da Vincimu zajistil trvalý roční plat a místo k obývání v podobě záměčku Cloux.³⁵¹ Projevovaná přízeň nám ukazuje odlišný přístup k Leonardovi, než který mu nabídla Itálie přestupující od da Vinciho umění k Michelangelově generaci.³⁵²

Ve Francii sedmašedesátiletý Leonardo da Vinci onemocněl a byl připoután na lůžko, na kterém ho, podle Vasariho, v posledních minutách zastihl i samotný francouzský král, který s umělcem zůstal až do posledního nádechu.³⁵³ Tuto Vasariho výpověď však můžeme považovat za smyšlenou. Ukázalo se, že v Saint-Germain-en-Laye, které je na koni vzdálené dva dny od místa, kde umíral Leonardo da Vinci, byl

³⁴⁶ Raffaello da Urbino, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 42. O. J. BLAŽÍČEK, *Raffael*, s. 36, 48.

³⁴⁷ Francouzský král v letech 1494–1547. Neúspěšně vedl s Karlem V. války o Itálii. K jeho dvoru patřili významní renesanční umělci, které král velmi podporoval a rozvíjel tím renesanční společnost. Claude DUFRESNE, *František I.*, Ostrava 2002. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 150–151.

³⁴⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 186–193.

³⁴⁹ Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 17. J. PEČÍRKA, *Leonardo da Vinci*, s. 34.

³⁵⁰ Ch. NICHOLL, *Leonardo da Vinci...*, s. 534.

³⁵¹ Ch. NICHOLL, *Leonardo da Vinci...*, s. 535–536.

³⁵² Ch. NICHOLL, *Leonardo da Vinci...*, s. 534.

³⁵³ Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 17–18.

den po da Vinciho smrti vydán královský výnos. Je tedy pravděpodobné, že francouzský král byl v době da Vinciho smrti na jiném místě než u jeho lůžka.³⁵⁴

Michelangelo o svém pobytu ve Francii začal uvažovat až 13 let po da Vinciho odjezdu, v letech 1529–1530, kdy probíhal ve Florencii republikánský odboj proti Medicejským. V této době Michelangelo žil v Benátkách, kam utekl z Florencie. O jeho rozhodnutí odcestovat do Paříže vypovídá dopis zaslaný z Benátek 25. září 1529 Giovanbattistovi della Palla,³⁵⁵ Michelangelově příteli a obchodníkovi spojenému s osobou Františka I. V dopise della Pallu prosí, aby jej vzal do Francie s sebou, a žádá jej: *„A napište mi, prosím Vás, i kdybyste už neměl v úmyslu tam jet, ať se mohu rozhodnout a jít pokud možno sám.“*³⁵⁶ Z této výpovědi vyplývá, že je prakticky rozhodnutý odjet. Nakonec však kvůli své milované Florencii a della Pallovu vlasteneckému dopisu do Francie neodjede a vrátí se zpět do Florencie, kde pokračuje na opevňovacích pracích. Po Michelangelově odjezdu z Benátek přichází dopis s pozváním ke francouzskému dvoru, který ale Michelangela již v Benátkách nezastihl.³⁵⁷

O pár let později byl v únoru 1546 již přímo do Michelangelových rukou doručen dopis od samotného Františka I., ve kterém si král přeje získat alespoň nějaké jeho dílo. Michelangelo odpovídá až o dva měsíce později, v dubnu 1546 a konkrétně králi píše: *„Vaše veličenstvo ví, že mu už dlouhý čas toužím posloužiti, i když jsem to zatím nemohl udělat, protože se mému umění k tomu v Itálii dosud nenaskytila příležitost“*³⁵⁸ a slibuje *„budu se snažit uskutečnit, co jsem si přál udělat pro Vaše Veličenstvo už dávno, jak jsem řekl, to znamená něco z mramoru, něco z bronzu a nějakou malbu“*.³⁵⁹ Celý text podepisuje jako *„nejpokornější služebník“*³⁶⁰, i když víme podle Michelangelova chování k papežům, že se tímto způsobem nikdy moc

³⁵⁴ Ch. NICHOLL, *Leonardo da Vinci...*, s. 549.

³⁵⁵ Obchodník s renesančním a antickým uměním. Skupoval díla a vyvážel je i za italské hranice, např. do Francie. P. BURKE, *Italská renesance...*, s. 134.

³⁵⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 118.

³⁵⁷ *Michelangelo. Podoba...*, s. 117–118.

³⁵⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 193.

³⁵⁹ *Tamtéž.*

³⁶⁰ *Tamtéž.*

neprojevoval. Přes zmíněné sliby králi nic ze svého díla nepošle.³⁶¹ Své nedodržení slibu omlouvá tím, že je velmi zaneprázdněn pracemi pro papeže Pavla III.³⁶²

Podle mého názoru Michelangelo o své cestě do Francie uvažoval pouze pod vlivem strachu. Na základě jeho rozmyšlení se domnívám, že byl velmi proitalsky založený a také přivázaný ke své rodině, kterou nerad opouštěl i při svých pracích v Římě. Jistým způsobem můžeme říci, že Michelangela v Itálii držely i zajímavé papežské zakázky, kterých se mu během života dostalo velkého množství. I když by mu práce u francouzského dvora nejspíše přinesla obdobný obdiv a finance jako da Vinci, Michelangelo si vybral život v Itálii. Jeho myšlenku na odchod do Francie můžeme brát za pouhou možnost úniku, které Michelangelo na rozdíl od da Vinciho nikdy nevyužil.

Než však úplně opustíme Leonarda da Vinciho, je nutné zmínit v jeho souvislosti s Michelangelem ještě jednu možnost jejich srovnání. I když byli oba, Leonardo i Michelangelo, původně vyučováni kresbě a malbě, jejich styl a přístup k malířství se značně lišil. Zatímco Leonardo da Vinci se věnoval malířství i nadále, což dokazuje jeho obsáhlé malířské dílo, pojednání o malířství,³⁶³ ale i Vasariho komentář, že „malířství si zvolil jako hlavní zaměstnání“,³⁶⁴ samozřejmě společně s inženýrstvím, Michelangelovo zaměření a city už od samého začátku směřovaly převážně k sochařství. Jak vyplývá z Michelangelovy korespondence a básní, umělcův názor na malířství se v průběhu jeho života měnil.³⁶⁵ Pro nás je důležitý Michelangelův dopis přibližně z roku 1547, kdy mu bylo 72 let. Zde píše o svých prvotních antipatiích k Leonardem opěvovanému malířství. Konkrétně zde uvádí, že mezi malířstvím a sochařstvím je velký rozdíl,³⁶⁶ s tím souhlasí i da Vinci,³⁶⁷ ale každý prosazuje „své“ umění. Michelangelo píše: „malířství má podle mého tím větší cenu, čím víc se blíží k reliéfu, a reliéf tím menší, čím víc se blíží k malbě“,³⁶⁸ a že „sochařství je lampou

³⁶¹ *Tamtéž.*

³⁶² *Michelangelo. Podoba...*, s. 192–193.

³⁶³ L. DA VINCI, *Úvahy...*

³⁶⁴ Lionardo da Vinci, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 2.

³⁶⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 52, 141–180, 201–202, 212, 228.

³⁶⁶ *Michelangelo. Podoba...*, s. 201.

³⁶⁷ L. DA VINCI, *Úvahy...*, s. 268.

³⁶⁸ *Michelangelo. Podoba...*, s. 201.

malířství a že je mezi nimi stejný rozdíl jako mezi sluncem a měsícem“.³⁶⁹ V těchto výpovědích vidíme Michelangelovo opovržení samotným malířstvím. Da Vinci naopak v sochařství vidí pouze řemeslnou práci a malířství nad něj povyšuje.³⁷⁰ Konkrétně uvádí, že sochařství nepřináší takový obdiv jako samotné malířství.³⁷¹ Tento názor podle mého úsudku Michelangelovo sochařské umění rychle překonalo. Michelangelo tedy nejprve v dopise uvádí svůj odpor k malířství, na dalších řádcích však mění názor na základě knihy Benedetta Varchiho³⁷² a připouští, že malířství a sochařství jsou to samé, a aby vznikla souhra mezi uměními, doporučuje umělcům věnovat se obojímu³⁷³ (jak ostatně prováděl i samotný Michelangelo, i když podle jeho názoru maloval nedobrovolně).³⁷⁴ Kvůli jakým Varchiho názorům mění svůj názor, v dopise neuvádí. Dále zde můžeme vidět, že i když změnil svůj názor na malířství, tak si ponechal svůj názor na samotného Leonarda da Vinciho. V dopise totiž Michelangelo níže uvádí: „*a jestli ten, co napsal, že malířství je ušlechtilejší než sochařství, rozumí stejně dobře i ostatním věcem, o nichž píše, pak je měla spíš psát má děvečka*“.³⁷⁵ Zde nejspíše napadá Leonarda da Vinciho a tímto nám dává upřímně najevo své opovržení jeho uměleckými názory. V dopise také ukazuje své zapálení a i ve svém vysokém věku nám ukazuje horlivost v práci, jelikož podle Michelangela se různých diskuzí může vést mnoho. Z dopisu se může zdát, že polemiky nejsou pro Michelangela podstatné.³⁷⁶

Zatímco Michelangelo ve stáří mění názory na malířství, ne však na Leonarda da Vinciho, mění i postoj ke svému nepříteli Donatu Bramantovi a k jeho architektonickému umění. Papež Julius II. zaujatý Bramantovým nákresem Chrámu sv. Petra, na kterém mu předkládá nový velkolepý vzhled s množstvím kupolí, mu udělil tuto práci na nové výstavbě Chrámu. Bohužel, než papež Julius II. zemřel, byl Chrám vystavěn pouze do neurčité výšky. Později za Juliova nástupce papeže Lva X. Bramante mírně pozměnil celou koncepci kostela tak, aby se do něj při bohoslužbách vešlo

³⁶⁹ *Tamtéž.*

³⁷⁰ L. DA VINCI, *Úvahy...*, s. 267–268.

³⁷¹ L. DA VINCI, *Úvahy...*, s. 268–269.

³⁷² Florentský humanista, který žil v letech 1503–1565. Zabýval se florentskou historií, básnictvím a lingvistikou. Ch. G. NAUERT, *Historical dictionary...*, s. 464.

³⁷³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 201.

³⁷⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 212.

³⁷⁵ *Michelangelo. Podoba...*, s. 202.

³⁷⁶ *Tamtéž.*

mnohem více přicházejících.³⁷⁷ Po Bramantově smrti je různými architekty celá koncepce Chrámu několikrát pozměněna.³⁷⁸ Díky tomu, že je do stavby zapojen i Raffael Santi, můžeme v konečném výsledku Chrám považovat za symbol spojení umění Bramantova, Raffaelova i Michelangela.³⁷⁹ Ten byl vrchním architektem Chrámu sv. Petra jmenován papežem Pavlem III. jako sedmdesátiletý. Michelangelo se po třiatřiceti letech vrací k Bramantovu původnímu půdorysu, protože podle něj „*autorem tak mohutné stavby je ten, kdo položil její základy*“.³⁸⁰ V této Michelangelově výpovědi, zaznamenané Vasarim, můžeme vidět jistý obrat v postoji k Bramantovi. Svým způsobem můžeme Michelangelovo uznání architekta umění považovat za nečekané, když si vzpomeneme, jak probíhaly konfrontace mezi nimi za Julia II. V této situaci Michelangelova obratu v názoru na Bramanta můžeme vidět jistou objektivitu, kdy uznává svého nepřítele, i přes jeho prohřešky, jako výborného architekta. Tento nový postoj zmíněný Vasarim nám přináší i dopis z přelomu 1546–1547. „*Nelze popřít, že Bramante byl jeden z nejschopnějších architektů od starověku dodneška*“.³⁸¹ Jak je vidět v této výpovědi, tak i v dopise se Michelangelo velmi kladně vyjadřuje k Bramantovi jako architektovi a prosazuje jeho prvotní návrh Chrámu.³⁸² Podle mého názoru se nám ale v dalších řádcích dopisu odhaluje i část Michelangelovy sobeckosti a možná i skrytý Michelangelův záměr. On sice uznává Bramantův původní návrh za nejlepší, ale kdyby se tak nestalo a bylo pokračováno v návrzích architektovců, jak bylo původně zamýšleno, mohlo by podle Michelangelových slov dojít ke zbourání několika památek a konkrétně i Sixtinské kaple,³⁸³ ve které v této době je Michelangelovou rukou vymalována nejen klenba, ale i oltářní stěna. Michelangelo své názory přednese prostřednictvím tohoto dopisu papeži Pavlu III., který si jeho názorů velmi cenil.³⁸⁴ Je mu tedy umožněno dle vlastního uvážení návrhy stavby dotvořit tak, že byla staronová koncepce všemi velmi

³⁷⁷ G. DENZLER – C. JÖCKLE, *Vatikán...*, s. 116–117.

³⁷⁸ G. DENZLER – C. JÖCKLE, *Vatikán...*, s. 117–118. P. JOHNSON, *Dějiny renesance*, s. 80–82.

³⁷⁹ G. DENZLER – C. JÖCKLE, *Vatikán...*, s. 116–118.

³⁸⁰ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 30.

³⁸¹ *Michelangelo. Podoba...*, s. 197.

³⁸² *Michelangelo. Podoba...*, s. 197–198.

³⁸³ *Michelangelo. Podoba...*, s. 198.

³⁸⁴ *Michelangelo. Podoba...*, s. 181.

obdivována a nedošlo přitom k bourání v okolí Chrámu,³⁸⁵ a tedy ani ke zničení Michelangelovy práce v Sixtinské kapli.

V této kapitole můžeme vidět různé konfrontace Michelangela s vybranými umělci. Po stručném představení vybraných umělců nám kapitola ukazuje analogii, ze které je zřejmé, jakým způsobem všichni umělci začínali s uměleckou tvorbou. Tato analogie je založena na podpoře rodiny (kromě Michelangela) a v případě všech umělců na následujícím vstupu do malířských dílen a studiu kresby. Tato kapitola nám dále přináší pohled na Michelangelovy názory na malířství a sochařství, které se značně lišily od názorů Leonarda da Vinciho. Z výše uvedených výpovědí je také jasné, že Michelangelo si Leonardovy osoby příliš nevážil a jeho umělecké názory neuznával. Jejich osobnosti se střetly již v době Michelangelova mládí při zakázce pro florentské představené. Díky této práci můžeme sledovat ovlivnění zkušeného da Vinciho malířskou tvorbou jeho konkurenta a posun nejen v da Vinciho umění, ale i v umění mladého Raffaela Santiho, který na základě této zakázky poprvé pozměnil svůj malířský styl a kompozici děl. A stejně jako da Vinci, tak i Raffael bude v následujících letech ve svých kresbách uplatňovat Michelangelem hojně používaný a zobrazovaný motiv nahých mužských postav, který Leonardo původně ze své tvorby vylučoval a díky Michelangelovu vlivu jej můžeme najít v da Vinciho pozdějších kresbách. Tento vliv nám také potvrzuje vzestup Michelangelovy umělecké tvorby.

Z kapitoly je zřejmé, že Michelangela a Leonarda da Vinciho nepřímě spojil i zájem francouzského krále Františka I., který toužil mít oba umělce u svého dvora. Z dopisů vyplývá, že Michelangelo s králem vedl korespondenci, a i když chtěl původně do Francie odjet, neučinil tak na rozdíl od da Vinciho, který ve Francii strávil poslední léta svého života. V další části kapitoly se setkáváme s Bramantovým nepřátelstvím vůči Michelangelovi, o kterém, jak vyplývá z dopisů, Michelangelo mohl něco tušit. Kapitola nám ukazuje, jak se Bramante snažil vůči Michelangelově postavě vystupovat a intrikovat, a že do těchto machinací zahrnul svůj vliv na papeže Julia II. Dále je nám představeno Raffaelovo umění a učenlivost i Michelangelova malá zkušenost s malbou. Dále z událostí vyplývá neúspěch Bramantových záměrů a Michelangelův vzestup v povědomí společnosti. Tyto Bramantovy pokusy však

³⁸⁵ Bramante, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 29–31. Michelagnolo Buonarroti, in: Giorgio VASARI, *Životopisy...*, s. 52–55. G. DENZLER – C. JÖCKLE, *Vatikán...*, s. 116–118.

Michelangelovi nezabránily v pozdějších letech přijmout architektovo nadání a uznat jeho nápady pro Chrám svatého Petra. I když, jak kapitola nastiňuje, mohl Michelangelo jednat ze sobeckého záměru.

Souhrnně lze říci, že nám kapitola ukazuje momenty a názory, ve kterých se Michelangelův život protnul s významnými renesančními umělci, jako byl Leonardo da Vinci, Raffael Santi a Donato Bramante.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo ukázat Michelangelovy vztahy a jeho postavení ve společnosti v souvislosti s jeho současníky, jako byli jeho zadavatelé, konkurenti a obdivovatelé. Dále tato práce měla zasadit umělce do historického kontextu Itálie a nastínit vývoj dvou Michelangelových působišť, Říma a Florencie.

Těchto vytyčených cílů bylo možné dosáhnout na základě dostupných historických pramenů, mezi které můžeme zařadit Michelangelovu korespondenci, básně a dokumenty. A dále dva Michelangelovy životopisy od jeho současníků, Ascania Condiviho a Giorga Vasariho. Dále díky velmi široké škále literatury týkající se Michelangelovy osoby.

Michelangelo se narodil do období velké rozdrobenosti renesanční Itálie, o kterou projevovali zájem evropští panovníci, což mělo na umělcovo působení značný vliv. Tyto intervence daly podnět k různým povstáním vůči medicejskému rodu, který hrál významnou roli v Michelangelově životě. Jak z práce vyplývá, Medicejové měli podíl na umělcově učení a stali se prostřednictvím papežských pozic jeho významnými zadavateli.

Michelangelova rodina si zakládala na významném šlechtickém původu, o kterém hovoří i samotný umělec několikrát ve své korespondenci a Condivi se o jeho původu zmiňuje v úplném začátku svého životopisu. Bohužel se mi nepodařilo jejich komentáře potvrdit, i když byly ověřovány v jedné z nejvýznamnějších kronik renesance. Pouze o domnělém Michelangelově šlechtickém původu vypovídá i současná literatura.

Dále můžeme sledovat Michelangelovu cestu za uměním, která začíná nesouhlasem jeho rodiny a poté pokračuje přes uměleckou dílnu do Medicejské zahrady s antickým i současným uměním. Odtud je Michelangelo vhozen do víru zakázek, které nejvíce plynou z papežského dvora. Michelangelo kvůli různým příčinám vyplývajících ze zakázek, historického vývoje Itálie a starostí o rodinu cestuje mezi Římem a Florencií. Tato dvě italská města se stala základnami jeho umění a právě v nich můžeme i dnes najít pozůstatky Michelangelovy práce.

Pro sledování vztahů mezi Michelangelem a Svatými otci jsem vybrala papeže Julia II., Lva X., Klementa VII. a Pavla III. Z těchto čtyř osobností máme nejvíce informací k Juliovi II., tedy o jeho vztazích s Michelangelem. Na základě Michelangelovy korespondence, básní a životopisů, můžeme říci, že byly velmi bouřlivé a nevyzpytatelné. Papež se stal Michelangelovým velkým zadavatelem, který umělcovo působení ovlivňoval i po vlastní smrti. Tato situace vznikla kvůli nedokončené první papežské zakázce a Michelangelovým nepřátelům. Konkrétně se jednalo o Juliův náhrobek, který si papež plánoval zhotovit již za svého života. Tato „tragédie“ náhrobku se stala stínem Michelangelova následujícího života, do kterého museli zasáhnout i další Svatí otcové. Na základě této události můžeme vidět propojení papežů a analogii v postupu přijímání Michelangela do jejich následujících služeb. Svatí otcové toužící po umělcově práci nejprve museli s Juliovými dědici vyřešit pokračující činnost týkající se Juliova náhrobku svázanou s Michelangelovou osobou.

Prostřednictvím dostupných pramenů můžeme vidět, jaké vztahy Michelangelo s papeži udržoval. Současně nám ukazují, kdo a co je ovlivňoval. Z materiálů vyplývá, že vztahy s papeži byly velmi přátelské (někdy jsou považovány přímo za bratrské) a také, že se Michelangelo těšil velkému obdivu. Přesto byly velmi křehké a jejich ovlivňování se dopustili Michelangelovi konkurenti, kteří se snažili jeho pozici zdiskreditovat. Jak z práce vyplývá, bylo jejich počínání neúspěšné. Michelangelo nám díky papežským zakázkám zanechal velký umělecký odkaz, který měl vliv na následující generace.

V práci upozorňuji na momenty, ve kterých se Michelangelův život střetl s jeho uměleckými současníky, jako byl Leonardo da Vinci, Raffael Santi a Donato Bramante. Můžeme zde sledovat, v jakých situacích se Michelangelův život podobá životům ostatních, ale také v čem se liší. Osoby jednotlivých umělců jsou zde v krátkosti představeny a konfrontovány s tou Michelangelovou. Je zde ukázáno, jak velký vliv měla Michelangelova tvorba a postava na umělce, především na vývoj jejich umělecké činnosti. Dále je zde popsáno Bramantovo soupeření s Michelangelem, tvrdá konkurence a vliv jednotlivých umělců v souvislosti s papežským dvorem. Je zřejmé, že Michelangelova pozice vzrůstala a stala se jistým ideálem renesančního umělce.

Dále je v práci ukázáno, jaké názory měl Michelangelo na umění svých současníků a na uměleckou činnost, konkrétně malířství a sochařství vůbec. Tyto názory byly porovnány s míněním Leonarda da Vinciho a na základě pramenů je zřejmé, že se výrazně lišily. Michelangelovy názory můžeme sledovat i v souvislosti s jeho nepřítelem Bramantem, jehož architektonické umění nakonec Michelangelo uznává.

Z celé práce můžeme prostřednictvím různých konfrontací vyčíst, jak alespoň částečně vypadal Michelangelův charakter. Z uvedených souvislostí vyplývá, že Michelangelo byl samotářské povahy, velký perfekcionista, a také že jeho osobnost byla velmi vznětlivá a podobná charakteru papeže Julia II. Michelangelo byl zaměřený na vlastní umění a velmi miloval svou rodinu, kterou jak vyplývá z korespondence hojně finančně a morálně podporoval.

Na základě Michelangelova velkého umění a široké působnosti v rámci malířství, sochařství a architektury je možné pozorovat jeho vliv, názory a odkaz současné společnosti. Na Michelangelovu postavu je možné nahlížet z různých úhlů, proto by se tato práce dala dále rozšířit například o zkoumání Michelangelovy tvorby v souvislosti se zmíněnými renesančními osobami. Další možností by bylo zkoumání odkazu, který nám jeho práce přináší z renesance do současnosti.

Díky dostupnosti Michelangelových dvou životopisů nám bylo umožněno nahlédnout do Michelangelova života, tvorby a vztahů prostřednictvím výpovědí svědků jeho působení. Důležité však je, že na základě dochovaných dopisů, básní a dokumentů můžeme sledovat jeho osobu skrze vlastní myšlenky, názory a pocity, na nichž nám byla ukázána jeho významná a neopomenutelná pozice v renesanční společnosti.

Seznam pramenů a literatury

Seznam pramenů

BUONARROTI, Michelangelo, *Požár smyslů. Výbor z poezie a dopisů*, Vladimír Janovic (ed.), Praha 1977.

DA VINCI, Lionardo, *Úvahy o malířství*, František Topinka (překlad), Praha 1941.

Florentské kroniky doby Dantovy, Zdeněk Kalista (překlad), Praha 1969.

Michelangelo. Podoba živé tváře, Jan Vladislav (ed.), Praha 1964.

VASARI, Giorgio, *Životopisy umělců*, František Petr (překlad), Praha 1927.

Seznam primární literatury

ARNAU GUBERN, Elisa, *Géniové umění. Michelangelo*, Praha 2007.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., *Michelangelo*, Praha 1975.

CARL, Klaus H. – CHARLES, Victoria, *Michelangelo (1475-1564)*, New York 2013.

COPPLESTONE, Trewin, *Michelangelo*, Praha 2007.

FORCELLINO, Antonio, *Michelangelo. Nepokojný život*, Praha 2012.

MRÁZ, Bohumír – MRÁZOVÁ, Marcela, *Michelangelo*, Praha 1975.

NÉRET, Gilles, *Michelangelo*, Kolín nad Rýnem 2003.

PARKER, Deborah, *The Role of Letters in Biographies of Michelangelo*, Renaissance Quarterly, Vol. 58, No. 1, 2005, s. 91–126.

PARRONCHI, Alessandro, *Michelangelo. Sculpture*, London 1969.

PEČÍRKA, Jaromír, *Michelangelo Buonarroti. Život a dílo*, Praha 1942.

PREISS, Pavel, *Michelangelo. Kresby*, Praha 1975.

SPENCE, David, *Michelangelo*, Praha 2010.

ŠTECH, Václav Vilém, *Michelangelo. Poznámky o renesanční prostorové komposici*, Praha 1928.

ŠUP, Josef a kol., *Michelangelo: titan a člověk*. Praha 1941.

VOLAVKA, Vojtěch, *Michelangelo*, Praha 1965.

WALLACE, William E., *Michelangelo's Wet Nurse*, A Journal of Humanities and the Classics, Third Series, Vol. 17, No. 2, 2009, s. 51–55.

ZÖLLNER, Frank – THOENES, Christof – PÖPPER, Thomas, *Michelangelo. 1475–1564. Dilo*, Praha 2008.

Seznam sekundární literatury

BLACK, Robert, *Education and society in Florentine Tuscany. Teacher, pupils and schools, c. 1250–1500*, Vol. 1, Leiden – Boston 2007.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., *Raffael*, Praha 1982.

BURKE, Peter, *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*, Praha 1996.

CREMER, Emmy, *Lorenzo de' Medici*, Frankfurt – Main 1970.

DENZLER, Georg – JÖCKLE, Clemens, *Vatikán. Význam, dějiny, umění*, Kostelní Vydří 2007.

DUFRESNE, Claude, *František I.*, Ostrava 2002.

GARCÍA SÁNCHEZ, Laura, *Géniové umění. Leonardo da Vinci*, Praha 2007.

HIBBERT, Christopher, *Vzestup a pád rodu Medici*, Praha 1997.

HINTZEN-BOHLEN, Brigitte, *Umění a architektura. Řím*, Praha 2008.

JOHNSON, Paul, *Dějiny renesance*, Brno 2004.

LOZINSKIJ, Samuil Goracevič, *Dějiny papežství*, Praha 1989.

NAUERT, Charles G., *Historical dictionary of the renaissance*, Lahman – Maryland – Oxford 2004.

NICHOLL, Charles, *Leonardo da Vinci. Vzlety mysli*, Praha 2006.

PEČÍRKA, Jaromír, *Leonardo da Vinci*, Praha 1977.

PEČÍRKA, Jaromír, *Raffaello Santi*, Praha 1941.

PROCACCI, Giuliano, *Dějiny Itálie*, Praha 1997.

Renesanční člověk a jeho svět, Eugenio Garin (ed.), Praha 2003.

REUMONT, Alfred von, *Lorenzo de' Medici Magnifico*, Aachen 1883.

RICKETTS, Melissa, *Renesance. Mistři světového malířství*, Čestice 2005.

SHAW, Christine, *Julius II. Papež bojovník*, Praha 2001.

SCHATZ, Klaus, *Dějiny papežského primátu*, Brno 2001.

VLNAS, Vít – PŘIBYL, Petr – HLADÍK, Tomáš, *Florencie. Město umělců, velmožů, světců a tyranů*, Praha 2009.

WOHL, Hellmut, *The Eye of Vasari*, Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz, 30 (3), 1986, s. 537–568.

ZÖLLNER, Frank, *Leonardo da Vinci*, Kolín nad Rýnem 2004.

Seznam encyklopedií a slovníků

HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha – Litomyšl 2008.

MRÁZ, Bohumír – MRÁZOVÁ, Marcela, *Encyklopedie světového malířství*, Praha 1988.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Díl 8*, Praha 1891.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Díl 11*, Praha 1891.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Díl 19*, Praha 1891.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Díl 20*, Praha 1891.

PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol., *Akademický slovník cizích slov. II. díl. L–Ž*, Praha 1995.

PIJOAN, José, *Dějiny umění 6*, Praha 1980.